

Kapadokya Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü

Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı

BİR ALT KÜLTÜR OLARAK DOM KÜLTÜRÜNÜN DİYARBAKIR KÜLTÜRÜNE YANSIMASI

Zinet YOLCU

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2024

BİR ALT KÜLTÜR OLARAK DOM KÜLTÜRÜNÜN DİYARBAKIR
KÜLTÜRÜNE YANSIMASI

Zinet YOLCU

Kapadokya Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü
Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2024

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının her aşamasında bana yol gösteren, desteğini esirgemeyen; bilgisi ve rehberliğiyle bakış açımı geliştiren değerli danışmanım Sayın Dr.Öğr Üyesi Robabeh TAGHIZADEHZONUZ'a çok teşekkür ederim. Tez jürime katılarak çalışmamı değerlendiren, görüşleriyle bana ve çalışmama katkıda bulunan kıymetli hocalarım Dr.Öğr.Üyesi Neval KARANFİL ve Doç.Dr.Yusuf GÖKKAPLAN'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışma konumu belirlediğim günden beri bana her konuda yardımcı olan değerli eşim Dr.Ramazan YOLCU'ya ve çalışmamı titizlikle değerlendirip katkılarını sunan sayın Dünder UĞURLU ve Ömer HARMAN'a çok teşekkür ederim.

Zinet YOLCU

ÖZET

Yolcu, Zinet, *Bir Alt Kültür Olarak Dom Kültürünün Diyarbakır Kültürüne Yansıması*, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2023.

Domlar, büyük göçlerin ardından yerleştikleri ülkelerde ekonomik nedenlerden kaynaklı olarak yarı-göçebe yaşamı benimsemiş olan topluluklardır. Domlar, yaşadıkları problemler nedeniyle anayurtlarını ya da buldukları bölgeleri terk edip sürekli yerleşebilecekleri yeni yerler aramış ve yaşama tutunmaya çalışmışlardır. Bu çalışma, uzun süreli göç hareketleri sonucu Türkiye'ye yerleşen bir alt kültür olarak düşünülen Domların Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin özellikle Mardin, Batman ve Diyarbakır illerinde yaşayan Dom topluluklarının kökenlerini, yaşadıkları coğrafyadaki etkinliklerini, birlikte yaşadıkları topluluklarla olan etkileşimlerini, dillerini ve kültürel yaşantılarını konu edinmiştir. Alan araştırması ve geçmişe dönük taramalar ve görüşme verileri analiz edilmiştir. Anadolu tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ve topluluklara ev sahipliği yapmıştır. Her bir bölgesindeki kültürel birikimin harmoniye dönüştüğü ve bunların ilmek ilmek işlendiği bu kadim toprakların, kültürel farklılıklarının yıllar içinde ortak dil bağlamında imgelendiğini etkileşimli çeşitlemelerde görmek mümkündür. Domların yaşadıkları yerlerin kültürel ve ekonomik yaşamına olan katkıları incelenmiştir. Bu çalışmada araştırma yöntemlerinden nitel araştırma modeli üzerinde durulmuştur. Nitel araştırmayı, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlamak mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 39).

Anahtar Kelimeler: Dom, Kültür, Alt Kültür, Kimlik, Etnik Kimlik, Çingene

ABSTRACT

Yolcu, Zinet, Reflection of Dom culture to the culture of Diyarbakır Master's Thesis, Nevşehir, 2023.

Doms are communities that have adopted a semi-nomadic life due to economic reasons in the countries where they settled after the great migrations. Due to the problems they experienced, the Dom left their homeland or the regions they were in, looked for new places where they could settle constantly and tried to hold on to life. This study discusses the origins of Dom communities living in the provinces of Mardin, Batman and Diyarbakır, their activities in the geography they live, their interactions with the communities they live together, their language and cultural life of the Southeastern Anatolia Region of the Dom, a subculture that settled in Turkey as a result of long-term migration movements. Field research and retrospective surveys and interview data will be analyzed and presented. Anatolia has hosted various civilizations and communities throughout history. It is possible to see interactive variations that the cultural differences of these ancient lands, where the cultural accumulation in each region has turned into harmony and where these have been worked up, have been visualized in the context of a common language over the years. The contributions of the Dom to the cultural and economic life of the places where they live will be examined.

Key Words: Dom, Culture, Subculture, Identity, Ethnic Identity, Gypsy

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	3
YÖNTEM VE TEKNİKLER	3
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU AMAÇ VE KAPSAMI	3
1.1.1. Amaç	3
1.1.2. Kapsam	4
1.2. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	4
1.2.1. Veri Toplama Tekniği.....	5
1.2.2. Örneklem Tekniği.....	6
1.2.3. Veri Analiz Tekniği	7
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	7
1.4. ARAŞTIRMA SAHASI	7
2.BÖLÜM	8
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. KİMLİK KAVRAMI	8
2.1.1. Etnik Kimlik Kavramı	11
2.1.2. Alt Kültür Kavramı.....	12
2.1.3. Göç Kavramı.....	13
2.1.4. Çingene Göçleri ve Göç Sebepleri.....	14
2.1.5. Osmanlı ve Türkiye'deki Çingeneler.....	18
2.1.6. Osmanlı'da Çingeneler ve Müzik.....	22

3.BÖLÜM.....	24
DOMLARIN KÖKENİ.....	24
3.1. DOM GÖÇLERİNİN SÜREÇLERİ.....	24
3.2. TÜRKİYE’DE DOMLAR	27
3.3. TÜRKİYE’ DE YAŞAYAN DOMLARIN TARİHSEL SÜREÇLERİ.....	29
3.4. GÜNEYDOĞU ANADOLU’DA YAŞAYAN DOMLAR.....	31
3.5. DİYARBAKIR’DA YAŞAYAN DOMLAR.....	31
3.6. DOMLARIN YAŞAM BİÇİMLERİ.....	34
4.BÖLÜM.....	36
BULGULAR.....	36
4.1. DOM KÜLTÜRÜNDE EVLİLİK RİTÜELLERİ.....	38
4.2. DOMLARDA ERKEN YAŞTA EVLİLİK	40
4.3. DOMLARDA MUTFAK KÜLTÜRÜ	41
4.4. DOMLARDA DİN.....	42
4.5. DOMLARDA ÜRETİM.....	44
4.6. MÜZİK OLGUSU.....	46
4.7. DOMLAR’IN MÜZİK KÜLTÜRÜ	47
SONUÇ.....	50
ÖNERİLER	52
KAYNAKÇA	53
Ek-1 Orijinallik Raporu Formu	60
Ek-2 Etik Kurul İzin Formu	61
ÖZGEÇMİŞ.....	62
EKLER.....	63

ŞEKİLLER DİZİNİ

- Şekil 1 : Türkiye'deki Rom,Dom ve Lom Gruplarının Coğrafi Dağılımı 27
- Şekil 2: Çingenelerin Türkiye'deki Adları Harita Düzenleme : Erhan Zeteroğlu..... 29

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Çingenelerin Göç Yerleri ve Tarihleri	18
Tablo 2. Çalışma Grubundaki Kişilere İlişkin Bilgiler Domların Konuştuğu Diller.	29
Tablo 3. Çalışma Grubundaki Kişilere İlişkin Bilgiler(Domların Anadilleri).....	31
Tablo 4. Çalışma Grubundaki Kişilere İlişkin Bilgiler (Domların Eğitim Düzeyi)...	37
Tablo 5. Çalışma Grubundaki Kişilere İlişkin Bilgiler (Evlilik Türleri)	39
Tablo 6. Çalışma Grubundaki Kişilere İlişkin Bilgiler (Domların Evlilik Yaşları).	40
Tablo 7. Çalışma Grubundaki Kişilere İlişkin Bilgiler (Akrabalık Bağları).....	40
Tablo 8. Çalışma Grubundaki Kişilere İlişkin Bilgiler(Domların Meslekleri).....	45
Tablo 9. Çalışma Grubundaki Kişilere İlişkin Bilgiler (Çaldıkları Enstrümanlar)...	48

GİRİŞ

İnsanlık tarihi, geçmişten günümüze çeşitli toplulukların göçüne tanık olmuştur. İnsanlığın mekânsal hareketi şeklindeki bu hareket, göç olarak kavramsallaştırılmıştır (Ravenstein, 1885; Kearney, 1996; Peterson, 1996). Yaklaşık bir asırdan beri süren bilimsel araştırmalar ve çeşitli analizler, göç uygulamalarının sosyal çevre üzerinde çeşitli etkileri olduğunu ortaya koymuştur (Yalçın, 2004; Castles ve Miller, 2008).

Yaşanan bu göçlerin birçok nedeni vardır. Bu nedenlerin arasında doğa olayları (iklim değişikliği ve kuraklık), sosyal, siyasal gibi faktörlerin etkili olduğu söylenebilir. Bu göçler hem bireysel hem de topluluklar halinde gerçekleşmiş olup göçlerin sonunda da Domlar, hayatlarını farklı bölgelerde, göçebe veya yerleşik biçimde devam etmişlerdir. Dom toplulukları dünyanın farklı bölgelerine dağılmış ve yaşamlarını buralarda sürdürmüş topluluklardandır. Göç tarihleri hakkında kesin olmamakla birlikte farklı görüşler bulunan Domlara dünyanın her yerinde rastlanabilir. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve kültürel olarak zengin bir yapıya sahip ülkemizin her bölgesinde Domların izlerine rastlamak mümkündür.

Domların, yaşamlarını sürdürdükleri toplumların kültürlerine ayak uydurmaları ve bu toplumların kültürel değerlerini benimsemeleri nedeniyle kendi kimliklerini kaybettikleri söylenebilir. Domlar birlikte yaşadıkları toplulukların hem dilini hem de kültürlerini benimsedikleri için, kendilerine özgü kültürel öğelerini kaybetmek ile karşı karşıya kalmışlardır.

Domlar, büyük göçlerden sonra yerleştikleri ülkelerde ekonomik nedenlerden dolayı yarı göçebe yaşam tarzını benimsemiş bir topluluktur. Domlar, yaşadıkları sorunlardan dolayı yaşadıkları yerleri terk ederek hayatta kalabilmek için sürekli yeni yerleşim yerleri aramışlardır. Bu çalışmada uzun süreli göç hareketleri sonucu Türkiye'ye yerleşen bir alt kültür olan Domlar'ın Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Diyarbakır ilinde yaşayan Dom topluluklarının nereden göç ettikleri, yaşam şekilleri, dilleri, dinleri, yaşadıkları kört topluluklarla olan etkileşimleri, kültürel yaşantıları, evlilik ritüelleri, müzikleri ve eğitimleri konu edilmiştir.

Domlar için göçebe yaşam, Domlar için zanaatlarını icra ettikleri, geleneksel kimliklerini ‘hangi koşulda olursa olsun’ devam ettirdikleri ve daima kimliklerini korudukları ,böylece kendilerini daha güvende hissettikleri bir yaşam şekli olmuştur. Bu çalışma Diyarbakır bölgesinin bir alt kültürü olan Dom kültürünü içermektedir. Türkiye’de yaşayan Dom grupları kültür ve kimlik açısından en az çalışılan konulardan biri olmuştur (Marsh, 2007). Dom gruplarının ve nüfusunun yoğun olarak bulunduğu iller, Güneydoğu Anadolu bölgesinde özellikle Diyarbakır, Mardin, Urfa, Gaziantep, Hatay ve Mersindir. Dom grupları yaşadıkları bölgelerde Kürt kültürü ile çok yakın ilişkide bulunmakta ve hatta Kürtçeyi oldukça iyi konuşabilmektedirler.

1. BÖLÜM

YÖNTEM VE TEKNİKLER

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU AMAÇ VE KAPSAMI

1.1.1. Amaç

Bu çalışmanın amacı, bir alt kültür olarak Dom kültürünün Diyarbakır kültürüne yansımalarını incelemektir. İl ve bölgenin kültürel zenginliği içerisinde önemli yeri olan bu alt kimliğin görünür kılınması, varlıklarının kayıt altına alınması amaçlanmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de diğer etnik gruplar arasında Çingenerler en alttakiler olarak kabul edilmekte, ayrımcılığa uğramaktadırlar. Geleneksel zanaatlarını yapamaz duruma gelmeleri, modern işletmelerde iş bulmada ayrımcılığa uğramaları, eğitimde çocuklarına uygulanan ayrımcılık, dışlanmışlık gibi nedenler bu topluluğun hayatını gün geçtikçe zorlaştırmaktadır. Türkiye’nin AB adaylık süreciyle birlikte, Roman sivil toplum örgütlerinin güçlenmesi, Avrupa Birliğine uyum programları kapsamında, eksikliklerine rağmen “Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi”¹ yazılmış ve Roman Hakları politikası oluşturulmaya çalışılmaktadır. Strateji belgesi, tüm Çingene topluluklarını (Dom, Lom, Rom) Roman adı altında toplamakta, Dom ve Lom topluluklarına dair bir strateji içermemektedir. Domlar, kendilerine yönelik dışlanmayı azaltmak amacıyla yaşadıkları yörenin dil, din ve kültürel özelliklerini benimseyerek topluma entegre olmaya çalışmaktadırlar. Özellikle yeni neslin kültüründen kopuk olarak yaşaması ve bu kültürün artık unutulacak olması, bu kültür üzerinde çalışmayı zaruri hale getirmiştir. Bu çalışma da bir müddet sonra kaybolup gidecek bir kültürün özellikle dil ve müzikleri literatüre kazandırılması noktasında incelenmesi önem arz etmektedir.

¹ “Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi” Resmî Gazete
www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160430-11.htm

1.1.2. Kapsam

“Bir Alt Kültür Olarak Dom Kültürünün Diyarbakır Kültürüne Yansıması” konulu tez çalışmasında, Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan Dom topluluklarının Anadolu’ya olan göç yolculuklarındaki tarihsel süreçlere ilişkin yaklaşımların literatürde taranması, günümüzde birlikte yaşadıkları topluluklarla olan sosyo-kültürel ilişkilerinin dil, din, müzik, kültür ve kimlik bağlamında ele alınarak incelenmesi, müzik kültürlerinin ve üretimlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

1.2. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma nitel araştırma yöntemi çerçevesinde ve etnografik desene (kültürel analizi) göre planlanmıştır. Araştırma süresince literatür taraması, alan araştırması ve nitel araştırmanın veri toplama tekniğinin görüşme yönteminden faydalanılmıştır. Etnografik desen (etnografya/ethnography) sadece bireysel olarak değil aynı zamanda bir grubun ortak kültürü, gelenekleri ve sosyal dinamikleri hakkında derin bir anlayış, toplumsal norm ve değerler gibi kültürel öğelerin tanımını vurgulamaktadır. (Hancock, 2004). Kültür, bireylerin ve grupların davranışlarını etkileyen ve şekillendiren ortak kurallar ve inançlardır. Belirli bir nedenle bir araya gelen bireylerin kültürü, bir örgütün, bir arkadaş grubunun, bir sınıfın veya bir toplumun kültürü önemli bir araştırma konusu olmuştur. Kültürel analiz araştırmasının amacı, belirli bir grubun kültürünü belirlemek ve yorumlamaktır. Bu tanım genellikle kültüre özgü kavramlar, süreçler ve algılar çerçevesinde yapılmaktadır. Bu nedenle araştırmaya katılanların yazılı ve sözlü dili, davranış kalıpları, algıları ve paylaşılan deneyimleri araştırmaların odaklanabileceği alanlar olarak ortaya çıkmaktadır (Hancock, 2004). Etnografya kavramı ilk olarak 1922'de antropolog Bronislaw Malinowski tarafından yazılan "Batı Pasifik'in Argonotları" kitabında yer almıştır (Harvey ve Myers, 1995).

Bugüne kadar yapılan antropolojik araştırmalar, farklı kültürler için çok sayıda materyalin toplanması ve incelenmesi yoluyla yürütülmüştür. Ancak bu materyaller üzerinde yapılan çalışmalarda kültürler için faydalı çıkarımlar yapmak mümkün olmamakta ve bu çalışmanın toplulukları ve kültürlerin farklı davranışlarını tanımlamaya yönelik ilkel bir yaklaşım olduğu değerlendirilmektedir.

Malinowski'ye (1922) göre araştırmacılar en az bir yıl çalıştıkları toplumla birlikte yaşamalı, yerel dili kullanmalı ve aynı kültürden insanlardan kendilerini izole etmelidir. Bu nedenle araştırmacı, topluluğu tanımlamada “onlar” kavramından “biz” kavramına bir geçiş yaşayacak ve bu durum, araştırmacıya kültürü ve davranışları anlama, anlamlandırma ve yorumlamada bir i gr sağlayacaktır.

İlk ortaya çıktığında etnografik araştırmalar yalnızca antropoloji alanında kullanılıyordu ancak günümüzde eğitim bilimleri de dahil olmak üzere, sosyal bilimlerinin birçok alanında kullanılmaktadır (Akturan, 2007).

Etnograflar kendilerini deneyime bağlar ve yaşamla ilgili çalışmalarda çalışmanın bir parçası olurlar. Sonuç olarak, insan davranışından kazanılan deneyim anlamlı ve bilgilendiricidir. Etnografik araştırmalarda grup üyeleriyle doğrudan temas kurmak esastır. Bu bakımdan etnografi niteliksel (nitel) bir saha çalışmasıdır. Bu araştırma yönteminde araştırmacı, bireysel, kültürel ve toplumsal farklılıkları dikkate alır ve insanların doğal ortamlarında kendi bakış açılarından yola çıkararak yorumlar yapar (Hill, 2001).

1.2.1. Veri Toplama Tekniği

Nitel yöntemle yapılan araştırmalarda görüşme, gözlem ve doküman inceleme olmak üzere üç genel veri toplama tekniği bulunmaktadır.

Görüşme

Araştırmaya katılan bireylerin belli bir konuda duygu ve düşüncelerini anlatma etkinliği olarak tanımlanmaktadır. Görüşmenin temel amacı bireyin i dünyasına girerek onun bakış açısını anlamaya çalışmaktır. Görüşme yoluyla araştırılan konu hakkında bireyin deneyimleri, tutumları, düşünceleri, niyetleri, yorumları, zihinsel algıları ve tepkileri gibi gözlenemeyen bilgilere ulaşılması umut edilir. Yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış, yapılandırılmamış ve odak grup görüşmesi şeklinde farklı görüşme teknikleri vardır (Yıldırım ve şimşek, 2008: 120; Sönmez ve G. Alacapınar, 2011: 108). Görüşme formu hazırlanırken dikkate alınması gereken ilkeler şöyle sıralanabilir (Yıldırım ve şimşek, 2008: 128):

Gözlem

“Gözlem, herhangi bir ortamda veya kurumda oluşan davranışı ayrıntılı olarak tanımamak amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Eğer araştırmacı herhangi bir ortamda oluşan bir davranışa ilişkin ayrıntılı, kapsamlı ve zamana yayılmış bir fotoğraf elde etmek istiyorsa gözlem yöntemini kullanabilir.” (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 169). Üzerinde araştırma yapılan olgunun tarafsız ve yansız olarak olduğu gibi gözlenip kaydedilmesi araştırmanın güvenilirliği açısından önemlidir. Sosyal bilim araştırmalarında inceleyen de incelenen de insan olacağı için tamamıyla yansız bir gözlem yapmak mümkün değildir. Önemli olan gözlemin kimin tarafından, hangi amaç için, nerede, ne zaman, nasıl bir bakış açısıyla yapıldığı ve ne tür araç-gereçlerin kullanıldığının belirtilmesidir. Gözlem çeşitleri katılımcı, katılımcı olmayan gözlem ve gizil gözlem olarak üçe ayrılır (Sönmez ve G. Alacapınar, 2011: 106).

Döküman İncelemesi

Araştırma kapsamında incelenen konuyla ilgili olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı belgelerin analiz edilmesiyle veri sağlanmasına döküman incelemesi denilmektedir. Araştırma yapılan alanla ilgili pek çok bilgi görüşme ve gözlem yapmaya gerek kalmaksızın belge inceleme yoluyla elde edilebilir. Bu sayede araştırmacı zaman ve kaynak tasarrufu sağlamış olur. Hangi dökümanın önemli olduğu ve veri kaynağı olarak kullanılabilmesine araştırma konusuna bakarak karar vermek gerekir. Örneğin çocuk suçluğu ile ilgili bir araştırmada adli istatistiklere, emniyet verilerine ve sosyal hizmet dosyalarına bakılması yerinde olacaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 188). Araştırma konusuyla ilgili raporlar, kitaplar, arşiv dosyaları, video ve ses kayıtları, fotoğraflar gibi belgeler özgünlüğü kontrol edilerek sistematik bir şekilde analiz edilmelidir.

1.2.2. Örneklem Tekniği

Nitel araştırmada seçilen konuyla ilgili doğrudan birinci elden verilerin toplanması gerektiğinden, çalışılacak alanla ilgili ön bilgiler edinilmeli ve alan yakından tanınmalıdır. Nitel araştırmalarda, araştırma probleminin özelliğine ve araştırmacının

sahip olduğu kaynakların sınırlılığına göre örneklemin genişliği belirlenmelidir (Yıldırım ve şimşek, 2008: 87).

1.2.3. Veri Analiz Tekniği

Nitel Veri Analizi Nitel veri analizinde üç yol önerilmektedir. Birinci olarak, elde edilen verilerin özgün şekline mümkün olduğunca bağlı kalınarak ve gerektiğinde katılımcıların ifadelerinden doğrudan alıntı yapılarak betimsel bir yaklaşımla verilerin sunulmasıdır. İkinci yol ise, veriler betimsel bir yaklaşımla sunulmakla birlikte bazı temalar belirlenerek temalar arasında ilişkiler de kurulur. Üçüncü olarak araştırmacı betimleme ve tematik analizin yanında kendi yorumlarını da kullanarak verileri analiz eder. Aynı araştırmada bu üç yaklaşım bir arada kullanılarak da veri analizi yapılabilmektedir (Yıldırım ve şimşek, 2008: 221).

1.3. ARAşTIRMANIN ÖNEMİ

Domlar, kendilerine yönelik dışlanmayı azaltmak amacıyla yaşadıkları yörenin dil, din ve kültürel özelliklerini benimseyerek topluma entegre olmaya çalışmaktadır. Özellikle yeni neslin kültüründen kopuk olarak yaşaması ve bu kültürün artık unutulacak olması, bu kültür üzerinde çalışmayı zaruri hale getirmiştir. Bu çalışmada bir müddet sonra kaybolup gidecek bir kültürün literatüre kazandırılması noktasında incelenmesi önem arz etmektedir.

1.4. ARAşTIRMA SAHASI

Bu araştırmada Dom topluluklarının göç nedenleri ve süreçleri, göçebelik hayattaki yaşam şekilleri, kültürel özellikleri, Diyarbakır'da yaşadıkları topluluklarla olan etkileşimleri, müziğin yaşamlarındaki yeri ve önemi, evlilik ritüelleri gibi yaşantılar görüşme yöntemiyle incelenmiştir. Çalışma Diyarbakır merkez , Bismil, Çınar ilçeleri ile sınırlandırılmıştır.

2.BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. KİMLİK KAVRAMI

“Kimlik” kavramı, günümüzde tartışılan olgulardan biridir. “Kimlik” en genel anlamıyla bir kişinin kendine özgü özellikleri, bağlılıkları ve sosyal rolleri tarafından oluşturulan benlik duygusu olarak tanımlanabilir. Ayrıca kimliğin sürekliliği, kişi içinde bulunduğu koşullarda çok sayıda değişiklik yaşamasına aynı kişi olduğunu hissetmesine neden olmaktadır. Kimliğin insanlığın varoluşundan bu yana ifade edilmesi bu önemi yadsınamaz bir şekilde göstermektedir.

Köklü bir geçmişe sahip olan kimlik oluşum sürecine baktığımızda, insanların toplumsal olarak kabul edilen farklılıklarla ilişkileri üzerinden şekillendiğini söyleyebiliriz. Bir kimliğe sahip olmak için, bir kişinin kendisini başkalarıyla ilişkili olarak konumlandırması veya diğer kişinin algıladığı ölçütlerle kendini tanımlaması gerekmektedir (İnaç, 2006: 15; Connoly, 1995:93). Yani farklılıktan farklılığa geçişte "Biz" ve "Onlar" kavramları ortaya çıkar ve bunların tanımladığı kişiler "bizden biri" sayılmamaktadır.

Bireyler kendi kimliklerini ancak önlere koyarak anlamlandırır, aksi halde sıkıntıya düşerler (Bauman, 2006: 65). Kimlik, doğası gereği toplumsal süreçte oluşan tarihsel bir olgudur. Bu bakımdan geleneksel, modern ve postmodern dönemlerdeki kimlik anlayışı tarihsel boyutta farklılık göstermektedir. Örneğin kimlik, klan, aile gibi gruplarla iç içe olurken, geleneksel döneme bakıldığında; modernizmle birlikte bireysel benlik yeniden toplumsal hayatın merkezine alınarak modern toplumlarda çeşitlenir ve etkin hale gelmektedir (Möngü, 2013: 33).

Postmodern dönemden itibaren demokrasi ve insan hakları alanındaki hızlı gelişmeler, mevcut siyasi sistemlerin farklı boyutlarına yol açan yeni siyasi anlayışları ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda özgürlükler, özellikle farklılıkların siyasal alanda ifade edilmesi ile gerçekleşme şansına sahiptir (Aksoy ve Çemrek, 2010). Özellikle 1960'lardan sonra dini etnik grupların farklılıklarının farkına vararak özgürlük ihtiyacı ülkeleri politikalarını değiştirmeye zorlamıştır. Ardından ABD, Avustralya ve Kanada

gibi çok kültürlü ülkeler, Belçika ve İsviçre gibi bölünmüş toplumlar ve Fransa ve Hollanda gibi göçmen ülkeler yerel farklılıkları dikkate alan resmi politikalar izlemeye başlamışlardır (Şimşek, 2002: 37).

Kimlik kavramı, tarihsel ve mekânsal özellikleri içinde anlam taşıyan bir kavramdır. Bu bakımdan, bir şeyin var olduğunu ortaya koymadan, yoktan var eden yaratıcı bir süreçtir. Elbette bu süreç uzun yıllar alacağı için birçok bileşeni olacaktır. Eğitim, kültür, gelenek, görenek vb. bu bileşenlerin ilki olarak temsil edilmektedir. Ancak özellikle kültür kavramı bu bileşenlerin en önemlisi gibi görünmektedir. Özellikle, farklı kültür ve kimliklerle etkileşimler, farklı göçmenlik statüsü ve kimliklerinden kaynaklanmaktadır.

Başka bir bakış açısından kimlik, kişinin kendini ifade etmesi, kendini birçok şekilde konumlandırması olarak ifade edilebilir. Çünkü bireyler içinde yaşadıkları toplumla etkileşim içindedirler. Bu durumda bireyler, şehirler arasındaki etkileşimlerden aynı şekilde etkilenmektedir. Bireyin diğer bireyler tarafından bir yere konumlandırılması ile de ifade edilebilir. Kimlik; kimdir, nerededir sorusunun cevabıdır. Kimlik kavramı, bir kişiyi veya bir grubu diğer gruplardan ayıran özellikler bütünü olarak başka bir şekilde tanımlanabilir. Bu açıdan bakıldığında kimlik olarak bilinen kavram sürekli olarak başkaları aracılığıyla anlam taşımaktadır (Cahoone, 2001:322). Kolektif özel adlar, ortak soy, açığa çıkmış ya da kurgulanmış tarihsel olaylar ve bu olayların geçtiği özel topraklarla sosyal ilişki özellikleri olduğunda kimlik kavramı daha da ileri gider (Anthony 1994:42).

Ayrıca Smith, kimlik oluşumunda kalıplar olabileceğini söylemiştir. Bir kimliğin ortaya çıkışında ulusal mitoloji ve soy kütüğünde belirli motiflerin bulunduğunu ileri sürer. Bu motifler şunlardır:

- a-) Topluluk doğduğunda
- b-) Efsane nerede başlar; yani topluluğun doğduğu yer
- c-) Soy mitleri; yani topluluklar hangi soydan doğar
- d-) Göç mitleri;
- e-) Kurtuluş mitleri; nasıl kurtulduğu
- f-) Altın Çağ Efsanesi; kahraman imajı ve olgun hikaye

- g-) Düşüş efsanesi; yani nasıl bozulduğu veya sürgün edildiği
 h-) Reenkarnasyon efsanesi; Altın Çağ'a dönüş olarak listelenmiştir.
 (Anthony, 2002:245).

Burada dikkat edilmesi gereken nokta, yukarıdaki kimlik oluşturan unsurların hepsinin bir milli anlayışa dayandığıdır. Ancak farklı yorumların kimlik oluşum sürecini etkileyebildiği bilinmektedir. Örneğin inançlar ve kültürler gibi anlayışlara dayalı kimlikler oluşturulabilir. Bu kavramların net sınırlarla ayrıldığı söylemenin zor olduğunu burada belirtmek gerekir. Bu ayrımın sınırları, istisnaların değerlendirilmesi gibi konular da tartışılması gereken konulardır. Ancak günümüz koşullarında kimlik kavramı büyük ölçüde ulusal bir yaklaşımla ifade edilmiş, hatta tanımlanmış ve neredeyse olduğu gibi kabul edilmiştir.

Ulus kavramı, aydınlanma ve devrim'in tanrılar tarafından dikte edilen hiyerarşik hanedan rejimlerinin meşruiyetini aşındırdığı bir dönemde ortaya çıkmıştır (Anderson, 2014:21). Başka bir deyişle, ulusal olgu, feodal toplumsal yapının yerini alan bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Ulus, eski toplumsal yapıya alternatif olarak bir topluluk, grup olarak ele alınır. Bireyler birden çok kimliğe sahip olabilir ve bu kimlikler kendi aralarında çelişkiler barındırabilir. Elbette her kimlik hakim olmak ve önde olmak isteyecektir. Hatta bu durum diğer kimliklerin inkârına yol açan durumlara yol açmaktadır.

Bir kimliğe öncelik vermek, diğerlerini reddetmek değil, kimlikler arası bir çatışma durumunda birden çok kimliğe sahip kişinin kimliğine öncelik vermektir (Sen 2006:50). Kimlik kavramının geniş ve kapsamlı olduğunu ifade eden Aydoğdu, verilen birçok tanım olduğunu ve çok farklı şekillerde tanımlanabileceğini söylemiştir. Ancak, tüm farklı tanımlar bir konuyu vurgulamaktadır. Bunun odağında kavramın tanımlanmasını, çözümlenmesini ve sınırlanmasını kolaylaştırdığı için özne" olma durumunu temsil etmektedir (Aydoğdu 2004:116-117).

Türkçe'de kimlik kelimesi "kim?" anlamına gelir. Sorunun kökünden kaynaklanır ve aynı zamanda çağrışım (aidiyet), aynılık, bir olma, birisi olma buyruklarını da gösterir (Aydoğdu 2004: 117). Türk Dil Kurumu Türk Dili Sözlüğünde kimlik kelimesi, "toplumsal bir varlık olarak insana uygun olan alamet, nitelik ve

özelliklerin toplamı ile bir kimsenin belirli bir kişi olmasını sağlayan durumların toplamı" olarak tanımlamaktadır (TDK 1998:1324).

Conolly, kimlik sorununun neyi seçtiğiniz, arzu ettiğiniz veya onayladığınızdan çok kim olduğumuz ve nasıl tanındığımızla ilgili olduğunu savunmaktadır. Ancak, "kimlik varlığını sürdürüebilmek için farklılığa ihtiyaç duyar ve kendi kesinliğini sağlamak için farklılığı değişime dönüştürür" ifadesini kabul etmektedir (Connolly 1995:92-93).

2.1.1. Etnik Kimlik Kavramı

İnsanların; kim olduklarını bilmek, sosyal etkileşimin ve sosyal varoluşun temel unsurlarındandır. Kimlik kavramı, gündelik hayatın sürdürülmesinde bazı kolaylıklar sağlamaktadır. Başka bir deyişle, kim olduğunuzu bilmek onların ne düşüneceklerini ve yapacaklarını bilmelerine yardımcı olur ve diğer insanların kim olduğunu bilmek onların düşüncelerini ve eylemlerini tahmin etmeyi kolaylaştırır. Kimlik bilgileri insanlar arasındaki etkileşimleri düzenler ve yapılandırırken, sosyal yapı da insanlara bir kimlik sağlamaktadır (Hogg ve Vaughan, 2007). Biri "Türkiyeliyim", "Trakyalıyım", "Doktorum" dediğinde hepsi onu tarif ediyor ama aynı zamanda başkalarını da tarif etmektedir. Böylece kimlikler ortak veya kolektif olabilir. Kim olduğumuzu bulmanın en bariz yollarından biri, dünya hakkındaki özel düşüncelerimizi ve duygularımızı incelemektir.

Dünya hakkında nasıl düşündüğümüzü ve hissettiğimizi bilmek, ne tür bir insan olduğumuza dair iyi bir ipucudur (Hortaçsu, 2007). Kimlik inşası, güncel olaylardan ve gruplar arasındaki geçmiş ilişkilerden, grupların gelecekle ilgili beklentilerinden ve arzularından ve kimliğin inşasına tanık olmak gibi farklı zaman dilimlerine ait faktörlerden etkilenir (Klein ve Azzi, 2001). Kimlik inşası, bir yanda kendi kimliklerini, diğer yanda karşıt grupların kimliklerini inşa eden gruplarla devam eden bir süreçtir.

Kimlik inşası sırasında değerle ilgili kavramlar yeniden yorumlanarak yeni değerler ve kavramlar yaratılır (Hortaçsu, 2007). Kimlik oluşumu sürecinde birçok nesnel ve öznel faktör iş başındadır. Bir dini, dili, etnik grubu, tarihi, toprağı/ülkeyi,

paylaşılabilecek sembolleri, mitleri veya gelenekleri kimliklerini oluşturan belirli unsurlar paylaşarak fiziksel ve ruhsal gerçekliklere sahip olmuş olurlar. Bu objektif unsurların grup üyeleri tarafından içselleştirilmesi sürecinde kimliğin sübjektif yönü devreye girer. Kimliğin bireyler tarafından içselleştirilmesi ve özümsemesi ancak birey olarak gerçekleşir. Bu faktörlerin farkında olunmalıdır. Bir anlamda, ortak bir topluluk duygusuna ve topluluk değerlerine sahip olmak, kimlik oluşturma süreci için esastır (Erdenir, 2005). Bir kimliğe sahip olmanın belirli gereksinimleri karşıladığı kabul edilir.

Kimliğin tatmini olarak kabul edilen ait olma ve farklı olma ihtiyacı çelişkili görünmektedir. Bu ihtiyaçlardan herhangi biri, kişiden kişiye veya insanların hayatlarının farklı aşamalarında daha fazla tezahür edebilir. İnsanların birçok kimliği olduğundan, bu farklı kimlikler farklı ihtiyaçlara hizmet eder. Herkesin farklı olma ihtiyacı, çoğunluk kimliğine karşı azınlık kimliği tarafından karşılanır. Bunun nedeni, azınlığın çoğunluğa göre sayıca az olması, bu nedenle azınlık kimliğinde farklılığın vurgulanmasıdır (Hortaçsu, 2007).

2.1.2. Alt Kültür Kavramı

Alt kültür, baskın kültür içinde bazı genel kültürel normlara uyum göstermekle birlikte, kendi davranışlarını, normlarını ve değerlerini baskın kültürden farklı şekillerde farklılık gösteren toplum içindeki bir grup olarak kullanılan bir terimdir. Bu gruplar, etnik, dinsel, vb. azınlıkların oluşturduğu topluluklar olabileceği gibi, aynı zamanda ortak değerler çerçevesinde bir araya gelen gruplar da olabilirler. Alt kültürün kendine ait inançları, dilleri, giyim tarzı vardır. Baskın değer yargılarına direnme ve yeni ve benzersiz davranış kalıpları yaratma yeteneği, alt kültürlerin tanımlanmasında belirleyici bir rol oynar. Bu bağlamda, alt kültür çalışmalarında günlük eylemler politik çerçeveler içinde açıklanmaktadır. Toplumsal etkinlikler, egemen toplumsal düzene karşı protesto biçimleri olarak değerlendirilmektedir (Negus, 1996:153).

Alt kültür kavramı hiçbir şekilde ikincil veya önemsiz değildir alt kültür bir farklılığı vurgular. Türk kültür dünyasında birçok alt kültür bulunmaktadır. Bölgesel veya etnik temelde var olan bu alt kültürler, Türk kültüründen hiç de farklı olmamakla

birlikte binlerce yıldır Anadolu Türk kültürü ile uyum içindedirler.

Bir ülkede farklı kültürler ortaya çıkabilir. Bu ortak kültür içindeki çeşitli birimler ve kümeler, yukarıda tartışıldığı gibi alt kültürler olarak adlandırılır(Güvenç,1972: 111). Alt kültürler arasındaki temel fark, kültür içindeki norm ve değerlerden kaynaklanmaktadır. Bu fark geleneksel toplumlarda daha az gelişmiş toplumlarda daha fazladır. Bu farklılıklar toplum için tehlikeli değildir. Her farklı alt kültür ortak kültürlerle uyumludur. Alt kültürler arasındaki farklılıklara rağmen, her bir parça anlamlı ve birbirini tamamlayan bütünler oluşturduğundan, bu farklılıklar ortak bir senteze ve ortak kültürel ifadeye yol açmaktadır. Her alt kültürün kendine özgü yaşam biçimi, değerleri, normları, tutumları ve davranışları olmakla birlikte ortak kültürün baskın değerlerinden bazılarını da içinde barındırır (Özkalp, 1994: 78).

2.1.3. Göç Kavramı

Göç kelimesinin tanımını yapacak olursak; bir ülkeden diğerine, bir koloniden diğerine ekonomik, sosyal, politik, yeniden yerleşim, göç, göçmenlik, ikamet vb. için hareket eden bireylerin veya toplulukların çalışmaları denilir. Bu durum tarih boyunca sürekli bir olgu oluşturmuştur. İnsanlık, yaşamının her aşamasında çeşitli nedenlerle yaşadığı ve yaşadığı alanı değiştirme ihtiyacı hissetmiştir. Göç olgusu toplumsal yapıyı değiştirmekte, zaman içinde niteliksel ve nedensel farklılıklar göstermektedir (Bülbül ve Köse, 2010:76). İlk zamanlarda insanlar temel ihtiyaçlarını karşılamak ya da güvenlikleri için göç ettiklerinde; su, yiyecek, toprak, savaş, hastalık, iklim değişikliği gibi nedenlerle daha büyük topluluklara veya yerleşim yerlerine göç etmişlerdir. İlk zamanlarda daha fazla insanın yaşadığı bölgelere, daha sonra diğer toplumların olduğu bölgelere daha sık bir göç olduğu söylenebilir. Göç, insan topluluklarının sadece yer değişimi olarak tanımlanabilecek bir durum değil aynı zamanda kendi içinde bir hareketlilik barındıran bir olgudur. İnsan göçleri kent mekânlarının sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal değişimini de sağlayan toplumsal değişim aracıdır (Chambers, 1994). Bu nedenle göç hareketleri bazen dünya tarihini şekillendiren ve bölgeden bölgeye etkisi olan bir olgudur. Örneğin; kabilelerin göçü, Antik çağ'ın sonunu ve Orta çağ'ın başlangıcını işaret ediyordu (Aksoy, 2012: 293). Ancak Avrupa'da yaşam, bir göç hareketi sonucunda şekillenmiştir. Sanayileşme ile

birlikte göç hareketlerinde bazı yapısal değişimler yaşanmıştır. Gelişmekte olan ya da az gelişmiş bölgelerde önemi devam etse de güvenlik, savaş ya da barınma gibi nedenlerin yerini genellikle sosyoekonomik nedenler almaktadır (Ataöv ve Osmay, 2007). 18.yy'dan itibaren üretim tarzında meydana gelen değişim sonucunda Avrupa'da kırdan kente doğru yoğun bir şekilde göç meydana gelmiştir. Yaşanan bu durumdan dolayı Türkiye'de de kırsal kesimlerden kentlere yoğun bir göç söz konusu olmuştur. Göç olgusunun hem olumlu hem de olumsuz etkileri olmuştur. Kırsaldan kente göç eden ailelerin hem sosyal statü ve rolleri hem de üretim biçimleri değişmiştir. Aile yapısı giderek çekirdek aileye dönüşmüştür. Marjinal sektörün giderek enformel bir sektöre dönüşmesi olumsuz olarak nitelenmiş ancak göç eden ailelerin çocukları için eğitim-öğretime önem vermeye başlamaları ve gelecekleri için meslek edinmeleri gerektiğinin bilincine varması olumlu etkileri olarak gösterilebilir (Çakır, 2011a).

2.1.4. Çingene Göçleri ve Göç Sebepleri

Günümüzde Rom, Dom ve Lom gruplar olarak Türkiye coğrafyasının farklı bölgelerinde yaşayan Çingene gruplarına rastlanabilir. Bu yüzden çingeneler Hindistan kökenli olduğuna inanan bilim insanlarının hipotezleri, onların çeşitli ülkelere göçleri ve izledikleri farklı yollar ile desteklenmektedir. Bu iddialardan biri, Hindistan'dan göçün başlaması ve çingenelerin dünyaya yayılmasıyla ilgili tahmini tarihlerin 5. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar önemli ölçüde farklılık gösterdiğini belirtiyor. Çoğu zaman göç, 5. ve 6. yüzyıllarda Akhunların (Eftalitler) Orta Asya'dan akınlarıyla hızlanmıştır. Bu istilalar şehirlerin çöküşüne, tarımın gerilemesine, kıtlığın ve hastalıkların ortaya çıkmasına ve Gupta hanedanı ile imparatorluğun çöküşüne neden oldu; bunların Hint toplumunda parçalanma da dahil olmak üzere önemli bir krize neden olduğuna inanılıyor (Marushiakova Popov, 2006: 13). Çingenelerin Hindistan kökenli olduğuna inanan bilim insanlarının hipotezleri, onların çeşitli ülkelere göçleri ve izledikleri farklı yollar ile desteklenmektedir. Bu iddialardan biri, Hindistan'dan göçün başlaması ve Romanların dünyaya yayılmasıyla ilgili tahmini tarihlerin 5. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar önemli ölçüde farklılık gösterdiğini belirtiyor. Çoğu zaman göç, 5. ve 6. yüzyıllarda Akhunların (Eftalitler) Orta Asya'dan akınlarıyla hızlanmıştır. Bu istilalar şehirlerin çöküşüne, tarımın gerilemesine, kıtlığın ve

hastalıkların ortaya çıkmasına ve Gupta hanedanı ile imparatorluğun çöküşüne neden oldu; bunların Hint toplumunda parçalanma da dahil olmak üzere önemli bir krize neden olduğuna inanılıyor.

Romanların Avrupa'ya göçü yoruma açık bir konu olmaya devam ediyor ancak İran, Ermenistan, Anadolu, Yunanistan ve Slovakya'nın güney bölgesini kapsayan bir rota üzerinden gelmiş olmaları muhtemel. Bunun kanıtı, Avrupalı çingenelerin konuştuğu, Ermenice, Türkçe, Yunanca ve Slovakça dillerinden alınan bazı sözcükleri içeren çeşitli lehçelerde bulunabilir.

Avrupalı romanların lehçelerinde Arapça kelimelerin varlığının da gösterdiği gibi, İran'ın VII. yüzyıldaki Arap fetihlerine yakın bir zamanda gerçekleştiğine inanılıyor. Ayrıca Romanların tarih boyunca coğrafi hareketleri incelendiğinde üç ayrı koldan göç ettikleri görülmektedir. Bir kısmı İran ve Suriye üzerinden Kuzey Afrika ve İspanya'ya diğer kısmı ise Kafkasya'ya göç etti. Sonunda Romanların bir kısmı Anadolu üzerinden Balkanlara göç etti (Özkan, 2000: 12-13).

Farklı bir kaynağa göre Hindistan'dan gelen göçmen işçiler için teyit edilen en erken dönem MS 241 ile 272 arasındadır. Bu süre zarfında Shapur I, Shuster Barajı'nda çalışmak üzere Kabil'den işçi getirdi. Eşlerini yanlarında getirmediğine inanıldığından günümüz Romanları ile akraba oldukları şüphelidir. Romanlar çalışmak üzere Kabil'e getirildi ve ardından Hindistan'a geri gönderildi. Arayıcı'nın göç yollarına ilişkin açıklaması, Romanların üç ana kolu takip ettiğini gösteriyor. İlk kol onları Afganistan'a, İran'a, Anadolu'ya ve Balkanlara götürdü. Diğer ikinci kol ise onları Afganistan, İran, Ermenistan, Rusya ve Balkanlara getirdi. En son üçüncü kol ise onları Afganistan, İran, Suriye, Filistin, Kuzey Afrika, İspanya üzerinden ve sonunda 15. yüzyılda Avrupa'nın farklı bölgelerine götürdü(Rinzer, 1985; akt. Arayıcı, 2008: 26).

Akgül ise Roman nüfusunun hareketleri hakkında, belirli tarihler ve göçleri sırasında izledikleri güzergahlar üzerinden açıklamalarda bulundu. Kuzey Hindistan'dan çeşitli nedenlerden dolayı batıya doğru 9. yüzyıldan itibaren bir göç yaşandı. İran'ın İsfahan kentine gelenler arasında Rusya ve Sibirya'ya göç eden küçük bir çingene grubu da vardı. Geriye kalan daha büyük grup ise Güneydoğu Anadolu'dan

geçerken iki kola ayrıldı. İlk kol 1150 yılında İstanbul'a gelmiş ve buradan Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya, Macaristan'ın da aralarında bulunduğu birçok Avrupa ülkesine dağılmıştır. İkinci kol ise Irak, Suriye ve Filistin üzerinden geçerek Mısır'a yerleşti (Senz, 1997; akt. Akgül, 2006: 104-105). Başka kaynaklara göre 9. yüzyılda yapılan göçlerde, farklı göç yollarının da kullanıldığına değinilmiştir. Bu göçler sırasında katliama uğradıkları da bilinmektedir. Dokuzuncu yüzyılda Hindistan'ın kuzey batısından göç eden Çingenerler, 950 yılında İsfahan kentine kadar geldikleri bilinmektedir. Jan Kochanowski, “anayurtları Kuzey-Batı Hindistan'ı terk eden “Romane Chave (Rama oğlu)” adı verilen ve Rajput kökenli bir çingene grubunun Roman'nın; Afganistan üzerinden Avrupa'ya geçerken 300 bin atlı süvari askerinin başında bulunan Mohammed Ghorî tarafından 12. yüzyılda katliama uğradığını” belirtmiştir. Binlerce Çingenenin yaşamını yitirdiği bu olaydan sonra, Hindistan'ın Sind ve Tafta bölgelerinden gelerek; Anadolu ve İstanbul üzerinden önce Yunanistan'a ve oradan da Avrupa'nın farklı ülkelerine göç etmişlerdir (Kochanowski, 1966; akt. Arayıcı, 2008: 28). Göç sebeplerinin başka bir nedeni de katliam korkusu olduğu anlaşılmaktadır. Anadolu ve İstanbul'un da birçok göç yolları arasında bulunduğunu görebiliriz. Yaşanılan katliamlardan da anlaşılacağı üzere göçün, hem iyi hem de kötü sonuçlanabileceği görülmektedir. Uçum, Romanların göçleri ve onların karşılaştıkları olumlu ve olumsuz durumları bu şekilde açıklamıştır. Göç, sadece göç edenleri değil aynı zamanda göçten etkilenenleri de karşılıklı olarak etkileyen bir olgudur. Böylece göçün bir sonucu olarak ortaya çıkan iletişim sonucunda insanlar arasında karşılıklı kültürel alışveriş başlar; bu nedenle kültürel zenginleşme ve yenilikler ortaya çıkar. Bu zenginlikler ve yenilikler gibi olumlu örneklerin yanı sıra, bu süreçte karşı karşıya gelen toplumların barışçıl görünüşleri zaman zaman değişebilir. Bu süreç esnasında toplumlarda kültürel yozlaşmalar, kültürel şoklar ve kültürel değişimler meydana gelebilmektedir.

Çingenerler, bu göçler sonucunda kendi kültürlerini zenginleştirmekle kalmamış aynı zamanda karşılaştıkları toplumların kültürlerine katkıda bulunmuşlardır. Geçmişe bakıldığında en barışçıl diyebileceğimiz topluluklardan biri olan Çingenerler Nazi döneminde çok zor koşullar altında yaşamış ve baskı görmüşlerdir (Uçum 2008: 34). Bu baskıları araştıran birçok araştırmacı bulunmaktadır. Fraser, bunlardan birisidir. Fraser'a göre Almanya Çingenerlere yönelik tutumların ilk olarak sertleşmeye

başladığı ülke olmuştur. “1498 yılında casus oldukları gerekçesiyle sınır dışı edilmeleri gerektiğine karar verilmiş ve onlara 1500 yılına kadar süre tanınmıştır. Bu tarihten sonra Almanya’da yaşayan Çingeneleere karşı şiddet uygulamak suç kabul edilmemiş; bunun yanında kanun kaçağı da ilan edilmişlerdir” (Fraser, 2005: 85). Nazi Almanya’sında gerçekleşen bu katliam oldukça büyük ve şiddetli olmuş ve 125 bin ile 500 bin arasında Çingenenin katledildiği aktarılmış ,Nazi Almanyasında gerçekleşen bu katliam ile ilgili hemen hemen hiçbir kaynakta bahsedilmemiştir. 1933 Almanya’sında yaşayan 35.000 Roman ve Sinti, yaklaşık 65 milyonluk Alman nüfusunun ancak % 0,05’ini oluştursa da, çoğunluğu oluşturan toplum tarafından toplumsal olarak marjinal, ekonomik açıdan verimsiz, suç işleme açısından “suça yatkın” ve ırk açısından onlara ikinci sınıf bir azınlık damgası vurulmuştur. Almanlar, ikinci sınıf vatandaş olarak gördükleri kişilerin üremelerinin engellenmesi için soykırıma yönelik entellektüel bir alt yapı oluşturdular. 1935’te yürürlüğe koydukları Nuremberg yasalarına göre sınırdışı etmeye başladılar. 1936’daki Zigeuner: ihr Leben und ihre Sele adlı Alman etnolog Martin Block tarafından hazırlanan bu çalışmada ırk olarak tanımladığı Çingeneleeri yabancı insan, taş devri insanı, ilkel ırk olarak tanımlamıştır. Yapılan bu tanımlamalardan sonra Almanya’da yaşayan tüm Romanların kayıt edilmesi için parmak izleri alınmış ve adresleri kaydedilmiştir. Bu çalışmalar 1938 ve 1939’da Nazi kadrolarının Yahudilere uyguladığı kampanya kadar sert ve saldırgan olmuştur. 1939 ve 1940 yıllarında başlayan tehcir esnasında birçok Çingene ölmüştür.

Tehcir edilen Çingelerin mal, mülk ve servetlerine el konuldu (Sybil; akt. Uçum, 2008: 34). Çingeneleer farklı zamanlarda Avrupa içlerine kadar göç yollarını izleyerek gelmişlerdir. Kenrick, Avrupa’ya yapılan göçlerin tarihlerini aşağıdaki tabloda vermiştir. Bu tablo, Çingeneleerin Avrupa’ya doğudan geldiği ve batıya yavaş yavaş göç ettiği düşüncesini doğurmuştur. Bu listede parantez içinde belirtilen isimler günümüz ülkelere aittir. Bu durum ülkelerdeki siyasal değişimi yansıtır. Göç tarihlerindeki birçok prenslik de o yıllarda bulunmaktaydı. Fransa’nın güneybatısı büyük ölçüde İngiliz sömürgesi altına girmiştir.

Tablo 1. Çingenerin Göç Yerleri ve Tarihleri

SIRA NO	GÖÇ TARİHLERİ	GÖÇ YERLERİ
1	1348	Prizren (Sırbistan)
2	1362	Dubrovnik (Hrvatistan)
3	1378	Rila Manstırı (Bulgaristan)
4	1378	Zagep (Hrvatistan)
5	1384	Modon (Yunanistan)
6	1397	Nauplia (Yunanistan)
7	1407	Hildesheim (Almanca)
8	1414	Basel (İsviçre)
9	1415	Perpignan (Fransa)
10	1419	Antwerp (Belçika)
11	1420	Deventer (Hollanda)
12	1422	Bolonya (İtalya)
13	1425	Zaragoza (İspanya)

Kenrick, (2006: 50).

2.1.5. Osmanlı ve Türkiye'deki Çingener

O dönemden kalan belgeler , Osmanlı Devletinde yaşayan Çingener hakkında bize bilgiler vermiştir. Bu belgeler o dönemde Çingenerin yaptığı meslekleri, vergilendirilmeleri ve cezai durumları gibi birçok konuda bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır. “1430 yılında Tuna üzerindeki Nikopol bölgesinin bir toprak kaydında ilk kez Osmanlı imparatorluğu'nun idari vergi kayıtlarında Çingenerden bahsedilmiştir. Bulgaristan'da yaşayan çok sayıda Çingeneden daha sonraki Osmanlı belgelerinde söz edilir” (Kenrick, 2006: 60). Vergiye ilişkin bir diğer bilgi şu şekilde açıklanmıştır. “18 ve 19. yüzyıllarda Osmanlı imparatorluğunun ihtişamını kaybettiği bu dönemlerde Çingenerlere ilişkin bilgiler oldukça yetersizdir. Anadolu ve Rumeli'de 45000 çingenenin vergi mükellefi olarak kayıtlı olduğunu gösteren Osmanlı Dönemine ait son kapsamlı veriler bulunmaktadır . Bunların 10000'i kişi başı beş kuruş ödeyen müslümanlar, geri kalanı ise altı kuruş ödeyen Hristiyanlardı ” (Marushiakova-Popov, 2006: 65). Bu belge bize Osmanlı döneminde yaşayan ortalama Çingene nüfusunu vermektedir. Düzenli vergi ödemek zorunda kalan Çingener, daha sonra sınır güvenliğini sağlamak amacıyla fethedilen yeni topraklara yerleştirilmişlerdir. Özkan, göçebe olarak yaşayan ve Osmanlı sınırına yerleştirilen Çingenerden şöyle bahsetmiştir: “Osmanlı Devleti, İstanbul ve Rumeli'de yaşayan Çingeneri, yeni fethettiği Avrupa topraklarına yerleştirmekle kalmamış, onları Avrupa ülkelerine karşı sınır muhafızı olarakta kullanmış olabilir ” (Özkan, 2000: 23). “1477 yılında

İstanbul'da yapılan nüfus sayımında 31 hanelik Çingene ailesinin tespit edilmesi bilgisi de Osmanlı'daki Çingenelerin göçebe yaşadıklarını kanıtlamıştır. Osmanlı Devleti, vergilerini düzenli toplayamadığı için fethettiği bölgelerden Çingenele toprak vererek, onları yerleşik yaşama ve tarımla uğraşmaya teşvik etmiştir” (Sal, 2009: 21). Kanuni Sultan Süleyman dönemine ait Tapu-Tahrir Defteri'nde “Kanunname-i Kıptiyân-ı Vilayet-ı Rum ili” başlığı ile kaydedilen kanunname kısaca şu hükümleri içermektedir:

1. Müslüman Çingenelerin her hane ve mücerredi (ergin bekârı), yılda yirmi iki akçe resim verirler. Kafir Çingenelerin her hane ve mücerretleri ise yılda yirmi beşer akçe, biveleri (dul kadınları)de altışar akçe ispenç verirler.
2. İstanbul, Edirne, Filibe ve Sofya'da olan Çingenelerin nâ-meşru fiile girişen avratlarından kesim adı altında her ay yüzer akçe resim (vergi) alınır.
3. Cürüm, cinayet ve arüs resimleri, sair reaya gibi, kanunların gerektirdiği gibi mütad şekil ve miktarlarda eda ederler.
4. Hisarlarda Müsellim Hizmeti görmek üzere ellerinde padişahın beratı bulunan Çingeneler, avâriz-ı 19ivaniye, ispenç ve sair rüsum-ı örfiyyeden muaf olup yalnızca haraç verirler.
5. Semendire sancağının Biracık Nahiyesindeki Çingenelerin her hanesi, Resm-i Flori olarak, miriye her yıl seksen akçe öder.
6. Niğbolu sancağındaki Çingeneleri raiyet olarak tasarruf edenler, Niğbolu sancağına eserler.
7. Niğbolu sancağındaki Çingenelerin hane ve mücerretleri, her yıl cizyelerini ödedikten sonra, ayrıca, kaftanlık adıyla da yılda altışar akçe öderler.
8. Niş Çingenelerine raiyet olarak mutasarrıf olan sipahiler, Semendire sancağına eserler (Özkan, 2000: 25).

Osmanlı Devlet'inde Çingenele sahip çıkılmış, kaldıkları bölgelerde hayatlarını sürdürmeleri için onlara farklı görevler verilmiştir. Pek çok tarihi kaynağa göre, onları orduda yardımcı kuvvet olarak bulundurmaları bu görevlerden biri

olmuştur. Bu görevlerin yanı sıra farklı bazı meslek grubunda da çalışmışlardır. Altınöz, bu durumları şöyle açıklamıştır: Osmanlı İmparatorluğu'nda çok geniş bir alana dağılmış olan Çingenerler, hem katı devlet disiplinine hem de emirlere tabiydiler. Çingenerler, orduda yardımcı kuvvet olarak görev yapmış ve Rumeli'nin fethi sırasında yayalar teşkilatının kurulmasıyla daha sistemli bir rol oynamaya başlamışlardır. Kanuni Sultan Süleyman döneminden itibaren, Çingenerlerin çoğunlukla inşaat hizmetlerinde kullanıldığı görülmektedir. Çingenerler, buldukları coğrafi konumlara göre farklı hizmet alanlarında çalışmış, kıyılarda gemi malzemesi temini, gemi yapımı ve tamirinde; köprü yapımında, tarlalarda ürün toplamada, madenlerde, ordunun nakliye işlerinde ve devlet kalelerinin onarımlarında görev almışlardır (Altınöz, 2013: 78).

Rumeli'de yaşayan Çingenerlere orduya yardım amacıyla verilen askeri görevlerden biri de Çingene Sancağı adı altında oluşturulan askeri birliktir. “Çingenerleri, o dönemin adıyla Merkezi Kırkkilise (Kırklareli) olan ve Eski Hisar-ı Zağra, Hayrabolu, Malkara, Döğenci-Eli, İncügez, Gümülcüne, Yanbolu, Pınar-Hisar, Pravadi, Dimetoka, Ferecik, İpsala, Keşan ve Çorlu olan Çingene sancağı”na bağlamıştır. Bu sancağın açılmasının sebebi Rumeli Eyaleti'nde çoğunluğu oluşturan Çingenerlerdir” (Sal, 2009: 21). Osmanlı Devleti'nde Çingenerler yerleşik hayata geçtikten sonra farklı mesleklerde çalışmaya başlamışlardır. İcra ettikleri meslek sayılarının sınırlı sayıda olduğu bilirse de bazı kaynaklara göre, Çingenerlerin değişik meslek gruplarında çalıştıklarını görüyoruz. Bilinen ve bilinmeyen bazı meslek gruplarını Altınöz şöyle açıklamıştır: “Geleneksel Çingene mesleklerini genel olarak demircilik, nalbantlık, bakırcılık, kalaycılık, sepetçilik, elekçilik, altın arayıcılığı, seyislik, şifacılık, falcılık, ayı oynatıcılığı, akrobatlık, müzisyenlik, çengilik, bohçacılık, gemi yapımıcılığı, oymacılık, madencilik, kahinlik ve dilencilik şeklinde sıralamak mümkündür” (Altınöz, 2013: 268).

Demirvuran'ın yüksek lisans tezinde Osmanlı'da yaşayan Çingenerlerin mesleklerinden şu şekilde bahsedilmiştir: “Vergi kayıtlarına göre çingenerler askerliğin yanı sıra demircilik ve müzisyenlikle yoğun bir şekilde uğraşırken; tenekecilik, nalbantlık, kılıç ustalığı, kuyumculuk, balıkçılık, ayakkabıcılık, tımarcılık, elekçilik ve kasaplık gibi icra ettikleri diğer meslek grupları arasında yer almaktadır”

(Marushiakova ve Popov, 2001; akt. Kılınc Demirvuran 2007: 93). Osmanlı döneminde Çingenerle ilgili bilgilere nüfus sayımından (tahrir belgeleri) da ulaşılabilmektedir. Bu belgelerde o dönemdeki mesleklere ilişkin şunlar bulunmaktadır: “Cüllah, hayat, hallac, demirci, nalbant, serrac, eyerci, dülger, baytar, kethüda, bezirgan, değirmenci, döğenci, rabacı, kasab, darıcı, mumcu, bozacı, korucu, sığırtmaç, çoban, aşçı, akıncı, kopuzcu, kuyumcu, ellici” (Altınöz, 2013: 269). Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşayan Çingenerden Altınöz şunlardan bahsetmiştir: “XVI. yüzyıl Osmanlı Devleti’nin toplumsal yapısının olumsuz yönde etkilenmesinde; fuhuş, soygun, cinayet ve hırsızlık gibi suçların yayılmasında Çingene gruplarını rolü büyük olmuştur. Çingenerin bu olumsuz davranışlarından dolayı İstanbul’dan atılmaları için fermanlar çıkartılmış, fuhuş gibi durumlarda ise devlet tarafından yargılanmışlar ve çeşitli şekilde şiddetli cezalara çaptırılmışlardır” (Altınöz, 1995: 25; akt. Kolukırcık, 2009: 12-13). Çingenerin Bizans döneminden günümüze kadar Anadolu’da yaşadıkları bilinmektedir. Marsh konuyla ilgili şunları aktarmıştır: Türkiye’deki Çingenerin tarihi, Bizans döneminde yaşamış Atsinganoi ya da Athinganoi gibi isimlerle adlandırılan gruplara dayanmaktadır. Atsinganoiler çoğunlukla büyücülük ve falcılıkla ilişkilendirilen, kabalistik ritüeller, astrolojin çeşitli biçimlerini ve Hıristiyan düalizminin ibadet olarak benimseyen ve günümüzde Eskişehir çevresinde yaşamış Frigyalılar’dan oluşan bir gruptur. 9.yüzyılda, Frigyalı Michael’in hükümdarlığında etkileri güçlenmiştir. Diğer dönemlerde, Ortodoks kilisesinin zulmüne maruz kalmış , sık sık din adamları ve patrikler tarafından cezalandırılmışlardır. Ancak, 10. yüzyılın ortalarında sayıları giderek azalmış ve artık birer “kâfir” ve tehditkar insanlardan ziyade , yanlış yola sapmış kimseler olarak görülmeye başlamışlardır (Hamilton 1998: 650; akt. Marsh 2008: 5). Özkan, büyük Çingene nüfusunun Türkiye’ye göçünü şöyle anlatmıştır: “Lozan antlaşmasına dayanarak Yunanistan ile yapılan nüfus mübadelesine göre göçmenler ve bu göçmenlerin arasında Türk oldukları gerekçesi ile büyük bir Çingene nüfusu Türkiye’ye gelmiştir. Yunanistan’dan gelen göçmenleri, Bulgaristan ve Yugoslavya’dan gönüllü göçmen statüsünde olan Çingener takip etmiştir” (Özkan, 2000: 2). Türkiye, Çingenerin Avrupa’ya göç ederken geçtikleri bir yoldur. Çingener Türkiye üzerinde Avrupaya göç ederek yerleştikleri bilinmektedir. “Anadolu’nun başlıca göç yollarından biri olması nedeniyle, Türkiye’nin belirli

bölgelerinde göçebe ve yerleşik çingenelelere rastlamak mümkündür. Özellikle Trakya, Samsun, Antalya, Adana, Denizli, İskenderun, Eskişehir, Uşak, Hakkari, Mardin, Siirt, Van ve Ağrı gibi bölgelerde toplu olarak yaşamaktadırlar” (Arayıcı, 1999; akt. Akgül, 2006: 106). Çingenelelerin Anadolu’ya gelişleri ve daha sonra bu bölgeden ayrılarak göç ettikleri yerler şunlardır: “X. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar İrandan ve Kafkasya’dan gelerek, Anadolu içlerine yerleşmişlerdir. Daha sonra Mısır ve Kuzey Afrika’ya geçerek buradan da Avrupa ve İspanya içlerine yayılmışlardır. Anadolu’da kalan grupların bir kısmı ise Marmara ve Trakya’ya geçerek Balkanlara, özellikle Selanik çevresine yerleşmişlerdir” (Duygulu, 2006: 19). Çingeneleler ,Cumhuriyet’ten sonra da Osmanlı dönemini aratmayan uygulamalarla karşı karşıya kaldıkları bilinmektedir. “Osmanlı Devleti döneminde, iskân yasası çerçevesinde Çingeneleler; “ göçebe yaşamı terk ederek yerleşik düzende yaşamaya zorlanmıştır. Bu yasal prosedüre uymayanların sıkı denetim ve gözetim altında tutulmasına çalışılmıştır. Bu durumun, Cumhuriyet döneminde de geçerliliğini koruduğu bir gerçekliktir” (Arayıcı, 2008: 239-240).

2.1.6. Osmanlı’da Çingeneleler ve Müzik

Çingene müzisyenler, sadece Osmanlı’nın ilk dönemlerinde değil aynı zamanda imparatorluk döneminde de topluma hakim olmaya devam etmişlerdir. “İstanbul’a yakın köylerde yaşayan Çingene müzisyenlerin yaşamını anlatan Alexander Paspari’ye göre Çingeneleler sadece Türklerin değil aynı zamanda Hıristiyanlarında tüm bayram ve kutlamalarında, köyden köye dolaşıp müzik yaptıklarını ve şarkı söylediklerini belirtmiştir” (Marushiakova-Popov, 2006: 76). Türkiye coğrafyasındaki yaşamlarını ele aldığımız Çingenelelerin Osmanlı döneminden günümüze kadar müzikle yoğun bir ilişki içerisinde olduğunu görebiliriz. Yapılan araştırmalara göre Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşayan Çingenelelerin en yaygın mesleklerinden birinin müzisyenlik olduğu görülmektedir. “Demircilik ve müzisyenlik İmparatorluk içinde yaşayan Çingeneleler için en popüler meslek olmuştur. Diğer meslekler ise, tenekecilik, nalbantlık, kılıç ustalığı, kuyumculuk, bıçakçılık, ayakkabıcılık, tımarcılık, elekçilik ve kasaplıktır” (Altınöz, 2007: 46; akt. Çetin 2014: 87). “Osmanlı İmparatorluğu’nun sınırları içinde yaşayan Çingeneleler, hem Türk çalgılarını kullanmışlar hem de Türk müziğini kendilerine özgü bir şekilde icra etmişlerdir” (Sal, 2009: 74). Genel olarak

davul ve zurna gibi müzik aletlerini kullanan Çingenerin, bu enstrümanları Türk kültürüne uygun olarak Türk müziğinde kullandıklarını görmekteyiz. Cevdet-Askeriye, 17579 numaralı belgede (01 Aralık 1797), Osmanlı'daki Çingenerin mehter takımında da görev yaptıkları görülmektedir:

Yedikule'de bâla tayîn mehter olan kimesneler fevt olup hizmeti mezkûre bilâ tayîn olduğuna mebnî kimesne rağbet etmediğinden hâli ve muattal kaldığını mahall-i mezkûrede ledel-iktizâ nevbet çalınması lâzimedden idüğünü beyân birle fimâ-bad münâsib mahalden kadr-i kifâye yevmiye tevcihiyle Tabl-ı alem-i hâssa ocağı nefâratından iki nefer mehter tayîn buyurulmasını Yedikule Ağası abdüssamed Ağa bir kıta memhûr azıyla tahrîr ve inhâ manzûr-ı hidîvâneleri buyuruldukta Galata kulesine ve İstanbul nevbethânesine tayin olduğu misillü Yedikule'ye dahi iki nefer mehter tayîn olunması tanzîm olunmak bâbında fermân-ı âlîleri sudûr etmekle mücebince kuyûda mürâcaat olundukta Galata ve İstanbul nevbethânelerine vazolunan iki aded köslere ikişer neferden dört nefer köszen tayîn olunup lâkin neferât-ı merkumenin yerlerine sâir neferât-ı merkume hizmet-i mezkûreye memûriyetleri hasebiyle taayyüş-i âhardan men olunduklarına binâen neferât-ı merkumenin yerlerine sâir neferât misüllü düşen mahlûlden takas şartıyla ber-vech-i maktû yevmî sekizer akçeden ceman otuz iki akçe tevcih ve köszen bölüğüne idhâl birle ikiyüz on senesi başka başka tezkireleri verilmiş olduğu ve neferâtı merkume mehterânı tabl-ı alem zümresine milhak olmağla vuku bulan umûr ve husûs ve ref ve nasbları Mîralem-i Hâssa Ağa kullarının arz ve inhâsıyla olageldiği Piyâde Mukabelesi Kaleminden badel-ihrac iktizâsı Mîralem-i Hâssa izzetlü beyefendi bendelerinden istilâm olundukta Yedikule'ye öteden berü Mehterân-ı Tabl-ı Alem-i Hâssa neferâtından kimesne tayîn olduğu mesbûk olmadığından başka neferât-ı merkume mülâzimlerinden her kime teklîf olursa mahhall-i âhar olmak hasebiyle rağbet etmeyip ve tayin olundukta istinkâf sûreti rû-nümâ idüğünü beyân birle Yedikule ağaları ezkadîm (Sezgin, 2014: 69).

3.BÖLÜM

DOMLARIN KÖKENİ

3.1. DOM GÖÇLERİNİN SÜREÇLERİ

Birçok farklı alan çalışmanın kapsamına girdiğinden göç olgusunun tek ve kesin bir tanımı yoktur. Bilsborrow'a göre göç, zaman ve mekan gibi önemli unsurları içermeli ve göçün tanımı da bu iki yönü vurgulayacak şekilde yapılmalıdır (aktaran Şengül ve Ersoy, 2002:25). Bilsborrow, bir taşınmanın göç sayılabilmesi için ikamet değişikliği ile ilgili olması gerektiğine dikkat çekiyor. Yapılan bu tanıma göre göç kavramı, çingenelerin büyük ve uzun süreli göçünü vurgulamaktadır. Bilsborrow'un göç tanımına göre çingenelerin hem mekansal hem de zamansal boyutları olan büyük göçü, sadece yaşam alanlarında değil, aynı zamanda birçok değişikliğe de sebep olmuştur. Günümüzde Rom, Dom ve Lom grupları olarak Türkiye coğrafyasının farklı bölgelerinde yaşayan Çingene gruplarına rastlanabilir.

Göç kavramı çingene kelimesiyle aynı cümlede kullanıldığında göçebe olarak yaşayan çingene grupları ile kendi istekleri dışında göçe zorlanan çingene gruplarını birbirinden ayırmak gerekir (Şanlıer, 2020:2). Büyük Çingene Göçü'nde ; çingenelerin iradesi dışında gerçekleşen bir zorunlu göç hareketi olduğu söylenebilir. Uzun yıllar Hindistan'da dağınık ve düzensiz bir şekilde yaşayan çingeneler, neredeyse tüm dünyaya yayılmışlardır. Bu göçün nedenleri arasında iklim değişikliği, savaş ve sosyo-ekonomik sorunlar gibi birbiriyle ilintili nedenleri sıralamak mümkündür.

Çingenelerin Hindistan kökenli olanlarının büyük ölçüde beşinci ve on birinci yüzyıllar arasında başladığı düşünülmektedir. Hancock'a göre ilk çingeneler MS 1001'de ortaya çıkmış ve MS altında göç etmeye başlamıştır. 1026'dan beri Hint askerlerini köleleştiren Mahmud ve Gazne'nin etkisi olmuştur (Hancock,2004; Özateşler, 2016: 42). Miller'a göre Çingenelerin bu uzun göç yolculuğuna yaklaşık bin yıl önce Hindistan'dan başlayıp 1300'lerde Avrupa'nın batısına ve Güneydoğu Bölgelerine doğru ilerleyerek başladıkları tahmin edilmektedir (Miller, 2013:1). Lewy ise çingenelerin İran, Ermenistan ve Türkiye'den farklı zamanlarda ve dalgalar halinde

Avrupa'ya, nedeni henüz tam olarak bilinmeyen göç ettiklerini iddia etmiştir (Lewy,2000:78).

Birçok bilim insanı bu göçler için farklı zamanlardan bahsetmişse de, yapılan göçlerin dünyaya yayılmış çingene gruplarında farklı zamanlarda gerçekleştiği konusunda fikir birliğine varmıştır. Örneğin, Roman(an) ve Dom Romanların anavatanlarından ayrılış tarihleri ve bu gruplar içindeki göç sonuçları önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Bu bakımdan çingenelerin büyük göç dalgaları üç şekilde değerlendirilebilir.

Büyük Çingenelerin göçünün başlamasıyla ilgili görüşler farklıdır. Bilim insanlarının büyük çoğunluğu çingenelerin ilk büyük göçlerinin 5. yüzyılda başladığına inanıyor, bu konuda özellikle doğu kaynakları kanıt alınmıştır. Şanlier'in de (2020) belirttiği gibi Taberi, Hamza İsfahani ve Firdevsi'nin eserleri erken göç hareketlerinin kaynakları olarak kabul edilir. Firdevsi'nin 11. yüzyılda yazdığı Şehname'sinde Zott, Gurbeti, Karachi, Luri gibi isimler de geçmektedir.

Çalışmada, bilim insanları tarafından sıklıkla örnek alınan Behram Gûr ile Şangul ilişkisi de anlatılmaktadır. İran Şahı Bahram Gur'un MS 420 ile 438 yılları arasında şenliklere ve festivallere katılmak için Hindistan'dan 12.000 akrobat, dansçı, müzisyen ve şarkıcı getirdiği söyleniyor. İranlı şair Ferdowsi'ye göre bir Hint kralı, müzikle uğraşan çingene ailelerinden Zotti ve Luri'yi Şah'a göndermiş ve bu nedenle çingenelerin göç hareketleri yüzyıllarca devam etmiştir (Marushiakova ve Popov, 2006). Firdevsi'nin Krallar Kitabı'na ve İsfahan'ın Arap tarihçisi Hamza'ya göre çingenelerin dünyaya göçü 5. ve 15. yüzyıllar arasında gerçekleşmiştir. İlk çingeneler Suriye ve Filistin üzerinden gerçekleşmiştir. Bu topluluğun bir kısmı Mısır ve Kuzey Afrika'ya göç etmiştir (Marushiakova ve Popov 2006: 13-15). Aynı şekilde Sasani tarihini çok iyi bilen Hamza el-İsfahani (350/961) de bu konuda Ferdowsi gibi düşünmektedir. Tek fark, bu müzisyenlere el-Zutt adını vermesidir (Özkan, 2010:15). Öte yandan bazı bilim insanları, çingene topluluklarının vatanlarını terk ettikleri gün olarak Gazneliler dönemini (969-1187) işaret etmektedir. Bu görüş, Gazneli Mahmud'un Sindh ve Penjap eyaletlerinin işgali sırasında 500.000 Kızılderiliyi esir aldığı ve Hindistan'ın Müslüman fetihçilerinin çeşitli nedenlerle çingeneleri köle

olarak kullanıp evlerine yanlarında getirdiklerini savunmaktadır (Marushiakova ve Popov, 2006; Kılınç Demirvuran, 2007: 83-84).

Öte yandan bazı araştırmacılar, çingene göçünde günümüze kadar devam eden kast sisteminin etkili olduğunu öne sürmektedirler. Kast sisteminin en tepesinde Brahminler (rahipler), Ksatriyalar (avukatlar, savaşçılar), Vaisyalar (tüccarlar, iş sahipleri), Sudralar (işçiler, hizmetliler) ve Paryalar (toplumun hizmetkarları) bulunur. Roman, Dom ve Lom toplulukları en alt kast olan Domba grubundan gelmektedirler (Şanlıer, 2020). Dombalar ise müzisyen denilen bir gruptur. Dom, Sanskritçe şarkı söyleyen ve müzik yapan alt kasttan bir adam anlamına gelmektedir (Fraser, 2005). Çingener, müzik yapmak ve şarkı söylemek için farklı bölgelere göç etmişlerdir. Firdevsi'nin çingene müzisyen aileleri Zotti ve Luri'yi Hindistan kralı Şah'a göndermesiyle başlayan bu durum, göçebe çingene halkının büyük ve uzun süreli göçüne sebep olduğuna inanılmaktadır. Fraser'e (2005) göre Hint toplumunun en alt kastına mensup çingenerin Müslüman saldırılarına karşı paralı asker olarak kullanılması büyük göç hareketlerinin başlamasının nedeni olarak kabul edilmektedir.

Dilbilimsel veriler açısından çingenerin göçünün zamanlaması ve yönü dikkate alındığında Willems (1998), çingener arasında üç ana göç akımı olduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki Ortadoğu'da, başta Suriye, Mısır ve Türkiye olmak üzere güneybatıya bakan Dom(lar)ın; ikinci kol kuzeye, Kafkasya'nın güneyindeki topraklara, Ermenistan, Gürcistan, İran ve Orta Asya'daki Lom(lar)a uzanır; üçüncü ve son göç, önce Küçük Asya ve Balkanlar'a, ardından Orta ve Batı Avrupa'ya yerleşen Çingeneri içeriyordu. Ancak bu toplulukların farklı dönemlerdeki göç hareketlerinin Dom, Lom ve Rom grupları arasında dinsel, dilsel ve mesleki birçok farklılığın ortaya çıkmasına neden olduğu görülmektedir (Willems, 1998; Marushiakova ve Popov: 2006:14-15; Özateşler, 2016:43).

Çingenerin Hindistan'dan niçin göç ettiklerine dair de çeşitli teoriler var. Kenrick'e göre Çingenerin Hindistan sınırları dışına ilk göçleri 7. ve 10. yüzyıllar arasında gerçekleşti. Farklı kabilelerden olan Hintli göçmenler İran'da evlendirildi. Günümüz çingenerinin ataları olduğu sayılan Dom (sonraları Rom) adında bir halkı oluşturdukları buradan da Avrupa'ya ulaştıkları, günümüz Romanlarının ise Domların soyundan geldikleri ileri sürülmektedir (Kenrick, 2006:18). Bir başka kaynak ise Dom

adı verilen Hintli müzisyen ve demircilerin Rasput savaşçılarının soyundan geldiği söylenmektedir (Kyuchukov, 2007:71).

Çingenerler MS 642 ile 900 yılları arasında Araplar tarafından zorla Orta Doğu'ya getirilmişlerdir. 900'den sonra Kızılderyaliler, İran ve A.D. boyunca topluluklar halinde Bizans'a göç etmişlerdir. MÖ 1000'den önce Bizans'ın içlerine ulaştıklarını iddia edilmektedir (Kyuchukov, 2007: 71). Çingene göçlerinin tarihinden çok nedenlerine odaklanan Kenrick (1993:14-15) ise çingenerlerin kuzeybatı Hindistan'dan ayrılmasını itici ve çekici faktörler olarak tartışmıştır. Çingenerlerin büyük göçünü tetikleyen faktörler kaos, savaş, kıtlık ve kuzeybatı Hindistan'daki birkaç krallığın eylemleriydi.

3.2. TÜRKİYE'DE DOMLAR

Domlar, Türkiye'de yaşayan bir grup çingenedir ve haklarında çok az şey bilinmektedir. Türkiye'deki Domlar genellikle Dom, Lom ve Rom olmak üzere üç ana gruba ayrılır. Dom çingenerlerinin çoğu Orta Doğu'daki Dom çingenerlerinin bir koludur ve 11. yüzyılın başlarında Türkiye'ye gelmişlerdir (Marsh, 2008: 23). Türkiye'deki Rom (Roman) grupları Batı Anadolu, Trakya, Marmara ve Ege bölgelerinde yaygın olarak bulunur. Anadolu'nun kuzeydoğu illerinde Lom grupları yaşarken, Dom grupları ise Anadolu'nun doğu ve güneydoğu bölgelerinde yaşamaktadır (European Roma Rights Centre, 2013: 7). Diyarbakır, Antakya, Mardin, Malatya, Elazığ, Adıyaman, Dom nüfusunun yoğun olduğu kentlerdir.

Şekil 1 : Türkiye'deki Rom,Dom ve Lom Gruplarının Coğrafi Dağılımı

Yakın zamana kadar konargöçer olarak yaşayan günümüzde ise yerleşik hayata geçen Dom grupları günümüzde kent yaşamına geçmiş durumdadırlar. Kentte yaşam tecrübeleri son derece zayıf olan Domların günümüzde zanaatlarını icra edemedikleri için diğer çingene gruplarına göre çok daha yoksul oldukları ve iş bulma konusunda oldukça zorluk çektikleri bilinmektedir. Domların düzenli ve istikrarlı bir iş bulamamalarının en önemli sebepleri arasında kentsel mesleklerde yeterli deneyime sahip olmamaları, eğitim düzeylerinin düşük olması vb. bulunur. Şehirlerde Domlar geçimlerini çoğunlukla kayıt dışı çalışarak sağlamaktadırlar (Kolukırık, 2008: 150). Küreselleşme ile birlikte uygulanan liberal politikalar, küresel ekonomik ve sosyal dönüşümlere yol açmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de 1980 sonrası liberal ekonomi politikalarının uygulanmasıyla kayıtlı istihdam olanakları giderek azalmıştır. Bu durum kayıt dışı sektördeki işgücü faaliyetlerini de önemli ölçüde etkilemektedir. Ekonomik kriz, kayıtlı istihdam olanaklarının azalması ve endüstriyel dönüşümle birlikte işgücü piyasasındaki köklü değişim kayıt dışı sektörü yaygınlaştırmıştır. Temel geçim kaynakları kayıt dışı sektör işçiliğine bağlı olan ve kayıt dışı işlere odaklanan yurt dışı kesimler de bu durumdan ciddi şekilde etkilenmektedir (Erdoğan Aras, 2009: 78).

Türkiye'deki Rom, Dom ve Lom Grupları Türkiye coğrafyasında Çingeneler, Ege, Marmara ve Karadeniz bölgelerinde "Roman" olarak isimlendirilirken, Erzurum, Artvin, Bayburt, Erzincan ve Sivas Çingeneleri için "Poşa", Van, Hakkari, Mardin ve Siirt Çingeneleri için "Mıtrıb", İç Anadolu Çingeneleri için "Elekçi", Akdeniz Bölgesindeki Çingeneler için "Arabacı" ya da "Manuş", Adana ve Osmaniye yöresindekiler için "Cono" olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca Çingeneler yaptıkları meslek gruplarına göre de "Bohçacı", "Çiçekçi", "Kalaycı", "Sepetçi", "Ayıcı", "Demirci", "Trampacı" gibi adlar da alabilmektedir (Kolukırık, 2006) Resmi dilde ise "Esmer Vatandaş" diye tanımlandıklarını görmekteyiz.

Şekil 2: Çingenerin Türkiye'deki Adları Harita Düzenleme : Erhan Zeteroğlu

3.3. TÜRKİYE' DE YAŞAYAN DOMLARIN TARİHSEL SÜREÇLERİ

Domlar, Orta Doğu'daki Dom Çingenerinin bir koludur ve Ermeni tarihçilerin kayıtlarındaki referanslar doğruysa, 11. yüzyılın başlarında Türkiye'de (Diyarbakır, Antakya, Mardin) geldiler. Bugün, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yaşamakta ve geçimlerini davul ve zurna çalarak müzisyenlik yaparak sağlamaktadırlar. Hâlâ kendi dilleri olan Domari'yi (veya Türkçe Dom) koruyorlar, ancak Kurmanci, Zazaca ve Türkçe de konuşuyorlar, özellikle Domari'yi gruplar halinde kullanmayı tercih ediyorlar. ¹

Tablo 2. Çalışma Grubundaki Kişilere İlişkin Bilgiler Domların Konuştuğu Diller

KATILIMCILAR	CİNSİYET	KONUŞULAN DİL
Katılımcı 1 (K1)	Erkek	Kürtçe, Türkçe
Katılımcı 2 (K2)	Erkek	Domari, Kürtçe, Türkçe
Katılımcı 3 (K3)	Erkek	Kürtçe, Türkçe
Katılımcı 4 (K4)	Kadın	Domari, Kürtçe
Katılımcı 5 (K5)	Kadın	Domari, Kürtçe, Türkçe, Zazaca
Katılımcı 6 (K6)	Erkek	Domari, Kürtçe, Türkçe, Zazaca
Katılımcı 7 (K7)	Erkek	Domari Kürtçe, Türkçe
Katılımcı 8 (K8)	Kadın	Kürtçe, Türkçe, Domari
Katılımcı 9 (K9)	Kadın	Domari, Kürtçe
Katılımcı 10 (K10)	Kadın	Kürtçe, Türkçe

¹ Bkz. Uluslararası Roman Çalışmaları Ağı. "Reaching the Romanlar. A report on the feasibility studies "mapping" a number of Roman (Gypsy) communities in Istanbul", British Council, Türkiye, 2005.

Çingenerlerin toplam sayısı (Dom, Lom ve Rom veya Abdallar gibi alt gruplar), ülke çapında resmi istatistiklerin ve güvenilir tahminlerin olmaması nedeniyle bilinmemektedir. Avrupa Konseyine göre tahminler 500.000 ila 5 milyon arasında değişmektedir. Çingenerlerin çoğu Türkiye'nin batı bölgelerinde yaşarken, Dom ve Lom grupları ağırlıklı olarak Türkiye'nin Güneydoğu ve Doğu bölgelerinde yaşamaktadır. Günümüzde Dom toplumları ağırlıklı olarak Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yaşamaktadır. Türkiye'de ise Dom grupları genellikle ülkenin güneydoğu kesiminde yer almaktadır. Bazıları yerleşik, ancak yarı göçebe ve göçebe hayatlar yaşayan 500.000'den fazla kişiden oluşan grupları içermektedir. Kendi dillerinin yanı sıra yaşadıkları bölgelerdeki halkların dillerini (Kürtçe, Arapça, Türkçe) konuşan çok dilli bir topluluktur.

Yüzyıllar boyunca demircilik, kalaycılık, avcılık, dericilik, sepetçilik, dişçilik, sünnetçilik, ve müzikle uğraşan domlar, bu mesleklerin değerini yitirmesi nedeniyle mesleksiz kalmış ve başka mesleklere yönelmişlerdir.

Tarihsel olarak göçebe halinde yaşayan bu topluluklar, son 50 yılda yarı göçebe hayata geçiş yapmışlardır. Yüzyıllar boyunca birlikte yaşadıkları insanların iş araç-gereçleri ve mutfak araç-gereçleri gibi ihtiyaçlarını karşılamak için çalışan bu insanlar, nüfus artışı ve endüstriyel gelişme nedeniyle ataları gibi zanaatlarını yapamaz hale gelmişlerdir. Bugün Türkiye'nin çoğu bölgesinde; mevsimlik tarım işçiliği, çöp toplama, gündelik işler yapmaktadırlar. Lom grupları da dilsel olarak Türkiye'deki Rom ve Domlardan farklıdır, ancak Romanlara daha yakındırlar. Lomların da Hindistan'dan geldiğine inanılmaktadır. Bu gruplar Karadeniz'in doğusunda, Anadolu'nun doğu ve kuzeydoğusunda ve Kafkasya'da görülmektedir. Lom, Lomavren'i konuşmaktadırlar. Domlar tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de diğer etnik gruplar arasında en alttakiler olarak kabul edilip, ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Geleneksel zanaatlarını icra edememek, modern işletmelerde iş ararken ayrımcılığa uğramak, eğitimde çocuklarına yönelik ayrımcılık ve dışlanma gibi sebepler hayatı zorlaştırmaktadır.

3.4. GÜNEYDOĞU ANADOLU'DA YAŞAYAN DOMLAR

Dom nüfusunun en yoğun olduğu yerler Mardin, Hatay, Diyarbakır ve Şanlıurfa illeridir. Domların sosyal ilişkilerine baktığımızda Kürt kültürüne çok yakın olduklarını ve Kürt dilini iyi bildikleri bilinmektedir. Bu statü, coğrafi ve mekânsal paylaşım sonucunda birbirine bağlanabilir. Dom erkekleri genellikle müzisyendir. Ayrıca yarı göçebe Domların keklik avcılığı, sünnetçilik ve diş hekimliği gibi işlerle uğraştığı bilinmektedir. Eğitimleri çok az veya hiç yoktur. Yapılan görüşmelerde bunun nedeni de aşağıdakilere bağlanmaktadır:

- a) Göçebelik yaşantısı
- b) Ekonomik sıkıntılar
- c) Rol model olmaması

3.5. DİYARBAKIR'DA YAŞAYAN DOMLAR

Dom grupları, Türkiye'deki kültürel ve kimlik bağlamında en az çalışılan konulardan biridir (Marsh, 2007). Ancak Anadolu'nun doğu ve güneydoğu bölgelerinde özellikle Diyarbakır, Mardin, Urfa, Gaziantep, Hatay ve Mersin Dom gruplarının ve nüfuslarının yoğunlaştığı şehirlerdir. Dom gruplarının en önemli yönlerinden biri de Kürt kültürüyle çok yakından ilişkili olmaları ve Dom gruplarının Kürtçe de konuşabilmeleridir. Bu durum, mekânsal ve coğrafi ayrışmanın sonucu ve Dom-Kürt grupları arasındaki karşılıklı ilişki ile ilişkilendirilebilir.

Tablo 3. Çalışma Grubundaki Kişilere İlişkin Bilgiler(Domların Anadilleri)

KATILIMCILAR	CİNSİYET	ANADİL
Katılımcı 1 (K1)	Erkek	Kürtçe, Türkçe, Zazaca
Katılımcı 2 (K2)	Erkek	Domari
Katılımcı 3 (K3)	Erkek	Kürtçe,
Katılımcı 4 (K4)	Kadın	Domari, Kürtçe
Katılımcı 5 (K5)	Kadın	Domari,
Katılımcı 6 (K6)	Erkek	Domari
Katılımcı 7 (K7)	Erkek	Domari
Katılımcı 8 (K8)	Kadın	Kürtçe
Katılımcı 9 (K9)	Kadın	Domari
Katılımcı 10 (K10)	Kadın	Kürtçe

Eğitimleri çok az veya hiç denecek kadar yok. Özellikle Diyarbakır şehir merkezinde yaşayan Dom grubu arasında düğünlerde gelin parası verme geleneğinin devam ettiği ve uyuşturucu kullanımının yaygın olduğu bölgede gözlem ve görüşmelerle keşfedildi. Dom grubunda çocuk yaşta evliliklere dikkat çekmektedir (Özkan, 2006:468). Diyarbakır ve Mardin, Nusaybin Domlarının Dom kimliğinde olduğu gibi kendilerini Kürt, Karaçi, Aşık Mıtrıp olarak tanımlamaları oldukça yaygındır. Ayrıca çingene karşılığı olarak kullanılan "Karaçi (Kürtçe Qereçi)" terminolojisinden de bahsetmeliyiz. Bölge çingenelerinin tanıştığı bir başka ismi de Karaçi'dir.

Buna göre müzisyen Dom için Mıtrıp, dilenerek geçimini sağlamaya çalışan Dom için Karaçi tanımı kullanılmaktadır. İlk bakışta Karaçi ve Mıtrıp arasındaki bu farklılık sadece geçim farklılıklarıyla ilgili gibi görünse de hiyerarşik bir yönü vardır. Bu bağlamda Karaçi ile Mıtrıp arasındaki farkın bir Çingene adı ile bir Roman adı arasındaki fark kadar olduğu söylenebilir. Çingene ile karşılaştırıldığında roman bir hoşgörü ve prestij ifadesi taşır, aynı şekilde Mıtrıp de Karaçi'den daha titiz ve prestijli bir isme atıfta bulunur (Dişli, 2016: 112).

Domların Kürt göçebelerle özdeşleşmesi, bölgedeki Kürtlerle olan yakın ilişkileriyle açıklanmaktadır. Domlar ayrıca kendisini Pakistan'dan gelen ozan grup olarak tanımlıyor. Karaçi, Aşık, Mıtrıp tanımları bölgedeki diğer grupların (Kürtler, Türkçe Arapça, Zazalar) verdiği Dom gruplarının isimleridir. Domların kimliğiyle ilgili temel sorun, onların Çingene olarak tanımlanmasıdır. Domlar kendilerini hiçbir şekilde çingene olarak görmek istemiyor.

Domlar, Şeyh'in anlattıklarından öteye gitmeyen her sorunda çözüm için Şeyh'e danışırlar. Örneğin, erkeklerin 7 veya 18 yaşına kadar saçlarını kesmemeleri yaygındır(Kolukırık, 2008). Toplumsal örgütlenme çalışmaları kapsamında Roman gruplar arasında başlayan kaynaşma süreci Dom gruplar arasında da görülmeye başlandı. Nitekim 2007 yılında "Dom ve Roman Kültürel Dayanışma Spor Kulüpleri ve Gençleri Kültür Derneği" adı altında Diyarbakır'da bir Dom derneği kurulmuştur.

Domların bir yandan etnik kimlikleri nedeniyle istihdam olanaklarına erişimde yaşadıkları güçlükler, diğer yandan kayıtlı sektöre katılmalarını sağlayacak

profesyonel donanıma sahip olmamaları, onları kayıt dışı çalışmaya zorlamıştır. Küresel ekonomide yaşanan krizler ve yeniden yapılanmayla birlikte hizmet ve finans sektörleri ön plana çıkıyor. Bu durum tüm çalışanları etkilerken, göçmenler ve etnik gruplar gibi daha savunmasız grupları da etkilemektedir. Araştırmalar, işgücü piyasasının yeniden yapılandırılmasının birçok göçmeni, kadını, genci ve etnik azınlık grubunu kayıt dışı işlere çektiğini gösteriyor (Çelik ve Yüce Tar, 2016: 61; Standing, 2014; Sassen, 1995; Wilson, 2003). Bu açıdan Dom gruplarının ayrı bir yeri vardır. Türkiye'de Dom gruplarının istihdam/çalışma durumuna ilişkin çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar, Dom kadınının kayıt dışı ekonomi ile ilişkisinin analizi açısından büyük önem taşımaktadır. Örneğin Türkiye'deki Romanların büyük çoğunluğu için işsizliğin “temel” sorun olduğunu tespit etmiştir (Kolukırk, 2006:12). Aralık 2010 tarihli “Türkiye'de Romanların Durumu, Türkiye'de Çalışma Koşulları ve İnsana Yakışır İş Sorunları” raporuna göre; Türkiye'deki çingene topluluklarının istihdama erişiminde önemli engeller tespit edilmiştir (Fundación Secretariado Gitano, 2010: 18).

Türkiye'nin farklı bölgelerindeki çingene grupları üzerinde yapılan diğer araştırmalara göre; genel olarak, sosyal sigortaya katılan işçiler ve sözleşmeli çalışma neredeyse yoktur. Bu işler çoğunlukla geçici, yarı zamanlı ve kayıt dışıdır ve bu işlerde sağlık ve güvenlik koşulları genellikle tamamen göz ardı edilir. Bu bağlamda çingenelerin bulabilecekleri yaygın işler el emeğine dayalıdır. Refakatçilik veya zanaatta iş bulmak için çok az fırsat var (Uzpeder, Danova, Özçelik ve Gökçen, 2008: 57; Fundación Secretariado Gitano, 2010: 7). Yapılan görüşmelerde mevsimlik işçi olmanın zorlukları ve karşılaşılan olumsuz durumlar katılımcılarca dile getirilmiştir.

Katılımcı :3

Genellikle 6 ay Çınar'da kalıyoruz 6 ay da Sivas'a gidip çobanlık yapıyoruz.Mevsimlik işçi olduğumuz için çocuklarımız okuldan uzak kalıyor.Eğitim hayatlarında da diğer öğrenciler tarafından dışlanıyor.’’

3.6. DOMLARIN YAŞAM BİÇİMLERİ

Dom toplumunda kadın erkek ilişkisi geçim kaynaklarına göre değişmektedir. Genellikle yiyecek arama ve köylülerin ihtiyaçlarına hizmet edecek somut ürünler üretme işini yapan Dom grupları ile köylüler arasındaki iletişim oldukça iyi, iki grup arasında iş ve sosyal ilişkiler gelişmiştir. Müzisyen olan Âşık Dom gruplarının köylüler ve diğer etnik gruplarla pek iletişim ve etkileşimi yoktur; Çünkü özellikle Arap, Türkmen ve Kürt aşiretleri arasında eğlence müziği çalmak ayıptır (Tarlan, 2016: 60). Bu durum müzikle ilgilenen Dom gruplarına yönelik algıyı daha da olumsuz hale getirmiştir. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı köylülerle fazla iletişim kuramaz ve bu nedenle etkileşimleri azdır. Sonuç olarak, Dom müzisyen toplulukları yerel halkla daha az etkileşime giriyor ve bu nedenle toplulukta daha fazla gelenek korunuyor.

Dom gruplarının en dikkat çekici yanlarından biri, grup içinde üyelerin çoğunluğunun birbirine eşit ve adil davranmasıdır. Bunun nedeni, eşitsizlik ve adaletsizlik olduğu zaman grup parçalanma riski olacağından, insanların yaşadığı bölgede Dom topluluğu tek başına yaşayamamaktadır (Gezici, 2019: 29). Bu nedenle diğer topluluklardan farklı olarak Dom topluluğunda eşitlik ve adalet en önemli unsurların her zaman ön saflarında yer almaktadır. Görüşmeler, yerleşik yaşamdan sonra bunun değiştiğini göstermektedir.

Dom topluluklarının bir diğer özelliği de toplulukların küçük gruplara ayrılmış alt kabilelerden oluşan büyük ailelerden oluşmasıdır. Bedeviler gibi, her Dom topluluğunun ortak değerlere göre bir arada yaşayan 5 ila 15 aileden oluşan bir aşiret organizasyonu vardır. Liderlik otoritesini ve hiyerarşisini kabul eden her alt kabile grubunun, bireyler ve aileleriyle ilgilenmenin yanı sıra grupları yönetmekten sorumlu bir lideri vardır (Panagiota Stoupa, 2021:3).

Dom, göçebe yaşamda yerel halkla etkileşime girmesine, yaşam koşullarını, değerlerini, örf ve adetlerini öğrenmesine ve bir ölçüde etkilenip benzer davranışlar sergilemeye başlamasına rağmen bu etkileşim halen yüzeyseldir. Ancak hareketsiz yaşam tarzı, temel olarak değişimi ve yeni bir kimlik oluşturma sürecini beraberinde

getirmiştir. Bu süreçte Dom, hem yerleşik yaşam tarzlarını, hem günlük yerleşik yaşam tarzlarını hem de yerel halkın değerlerini benimsemeye çalışmışlardır.

Göçebe Dom topluluklarının yerleşik halk ile iyi geçinme çabaları, yerleşik halkla etkileşimleri nedeniyle onları "ataerkil" bir yapı benimsemeye yöneltti. Dom kadınları genellikle "ataerkilliği" kabul eden yerel halkla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Geçim stratejilerinin ve yerleşik hayatla işi yöneten konuların değişmesiyle, 'ataerkillik' Domların yaşam biçimine daha derinden yerleşmiştir ve bu, Dom toplumunda "kadına" birçok sorumluluk yüklemiştir. Yapılan görüşmelerde katılımcılara yöneltilen soruların cevabı bunun en güzel örneğidir. Örneğin; "evde işbölümü var mı ?" , "evde yemekleri en çok kim yapar?" , "evde kadının mı yoksa erkeğin mi sözü geçer?" sorularına yönelik cevaplar daha çok kadının yüklendiği sorumlulukları göstermiştir.

Göçebe yaşamda Dom kadınları hastalıklara çare bulan, bitkiler ve değişik metodlarla çocukları iyileştirmeye çalışan kadın, hem emeği üreten hem de emeğin karşılığını alan, kamusal alanda etkin bireyken; yerleşik yaşamda, Dom kadınları hem mevsimlik işlere gitmiş hem de evdeki bütün sorumluluğu yüklenmiştir. Bu durum Dom topluluklarınca isteyerek olmamış, yerel halkın gündelik hayatına bağlı olarak onlara uymak zorunda kalmışlar ve değişmeye başlamışlardır.

4.BÖLÜM

BULGULAR

Diyarbakır’da yaşayan Domları özel yapan, etkileşimde buldukları Kürtlerin sosyal yaşamlarından dışlanmış olmaları, yaşadıkları bu toplumun kültürel yapılanmasına yaptıkları katkılar dikkate değerdir. Müzik, Domlar için vazgeçilmez temel yapı taşıdır. Etkileşimde buldukları diğer toplulukların müzik ihtiyaçları Domlar tarafından karşılanmaktadır. Süryanilerin, Kürtlerin ve Arapların özellikle Mardin, Diyarbakır özel gün ve eğlencelere yönelik müzikleri Domlar tarafından yapılmaktadır. Türkçenin yanı sıra ağırlıklı olarak Kürtçe müzik yapıyorlar. Geleneksel bir Kürt müzik aleti olan rebap/rıbab (kemençe, kemança), davul, zurna ‘nın en iyi icracıları Domlardır. Bununla birlikte Dom topluluğunun düğün tarzı Kürt toplumu ile benzetilmektedir. Domlar arasında genellikle akraba evliliği çok yaygın olup bununla birlikte Kürtlerin evlilik ritüellerine benzerlik göstermektedir . Genellikle Dom topluluğu ile Kürtler arasında evlilikler gerçekleşmez. Bu evlilikler her iki toplum için kabuledilemez bir durumdur.

Güneydoğu Anadolu bölgesinde özellikle Diyarbakır Merkez, Bismil, Çınar saha çalışmasına dayanan bu çalışma, kimlikleri nedeniyle huzursuz yaşamlarına rağmen kendilerini hâlâ Dom olarak gören Dom dilinin yanı sıra Kürtçe, Türkçe, Zazaca dilini akıcı bir şekilde konuştukları görülmektedir. Hiçbir yazılı kaynakları olmamasına rağmen Domari dilinin hâlâ canlılığını yitirmemesinin nedeni ise bu dilin gündelik yaşamda sıklıkla kullanılması olarak görülebilir.Yapılan görüşmelerde katılımcılar eğitimle ilgili karşılaştıkları sorunları şu şekilde dile getirmişlerdir:

Katılımcı 1:

“ Göçebe yaşadığımız için bir çoğumuz okula gidemedik.1990’lı yıllarda yerleşik hayata geçtik. Domların ekonomik durumu iyi olmadığı için okula gitmek çok zordu. Ancak günümüzde birçoğumuz çocuklarımızı okula gönderiyoruz.”

Tablo 4. Çalışma Grubundaki Kişilere İlişkin Bilgiler (Domların Eğitim Düzeyi)

KATILIMCILAR	CİNSİYET	EĞİTİM DÜZEYİ
Katılımcı 1 (K1)	Erkek	Ortaokul
Katılımcı 2 (K2)	Erkek	Okur yazar değil
Katılımcı 3 (K3)	Erkek	Ortaokul
Katılımcı 4 (K4)	Kadın	Okur yazar değil
Katılımcı 5 (K5)	Kadın	Okur yazar değil
Katılımcı 6 (K6)	Erkek	Okur yazar değil
Katılımcı 7 (K7)	Erkek	Üniversite
Katılımcı 8 (K8)	Kadın	Okur yazar değil
Katılımcı 9 (K9)	Kadın	Okur yazar değil
Katılımcı 10 (K10)	Kadın	Okur yazar değil

Diyarbakır, Mardin ve Nusaybin'de yaşayan Domlar kendilerini Kürt göçeri ya da halk şairi olarak tanımlamaktadır. Domlar da diğer gruplar gibi çingene tanımını kabul etmez veya istemezler. Güneydoğu Domlarının en belirgin özelliği müziklerinde kemençe kullanmalarıdır. Dom kadınlarının ellerinde ve yüzlerinde "deq" adı verilen kendilerine özgü dövmeleleri olduğu bilinmektedir. Bu dövmeleler ait oldukları aile ve kabilenin sembolü olarak yapılmıştır (Kolukırcık, 2008: 150). Dom topluluğunun göçebe olduğu 1990'lar öncesinde Kürtlerle sosyal ve ekonomik olarak kültürel bir ortaklığı olduğu bilinmektedir. Kürtlerin toplumsal yapısının Dom topluluğunu etkilediği söylenebilir. Bu bağlamda Kürt toplumu; aşiret, aşiret dışı ve Dom olmak üzere üç sınıfta konumlanmıştır (Önen, 2011: 316). Dom erkekleri müzik aletleri olan davul ve zurnayı oldukça iyi çalarlar, Kürt etkinlikleri ve festivallerinde bu enstrümanlar Kürtler tarafından çalınmaz. Düğün sezonu bittiğinde ise Domlar, erzak toplamak için dolaşır (buna geşt denir) ve iki toplum zekat dedikleri bu sosyal dayanışma içindedirler. Yapılan görüşmelerde bu durum konuşmacılar tarafından da dile getirilmiştir.

Katılımcı:2

Düğün sezonlarında çalgıcılık yapar ve geçimimizi bununla sağlarız ama yaz mevsiminde “Geşt” almak için köy köy dolaşırız.

Öte yandan iki toplumun sosyal hayatlarına baktığımızda birbirinden belirgin şekilde farklı çizgilerin olduğunu ve bu anlamda Domların evlilik

konusunda dışlandığını biliyoruz. Domlar meslek gereği farklı isimler de verilir; kalburculukla uğraşanlar Karaçi, müzisyen olanlar ise Domlar'dır (Önen, 2011:316).

4.1. DOM KÜLTÜRÜNDE EVLİLİK RİTÜELLERİ

Türkiye'de yaşayan Domların evlilik törenleri hakkında özel bir araştırma yapılmamıştır. Ali Rafet Özkan, Kültür Bakanlığı'nın desteğiyle Türkiye'de Çingenerler adlı kitabında Çingenerlerin evlilik konusunu ele almıştır. Domlar için gelenekler önemli bir yere sahip olduğu için yaşamlarının her alanında geleneklerin izleri rahat bir şekilde görülmektedir. Geleneklerine olan bağlılıkları onların yüzyıllardır özelliklerini yitirmemesine neden olmuştur. Dünyanın her yerine yaptıkları göçlere rağmen kendi inanç ve geleneklerini muhafaza etmişlerdir. Bu da topluluk arasında yapılan evlilikler sayesinde olmuştur. Diğer çingene gruplarında olduğu gibi Türkiye'deki Çingenerler de küçük yaşlarda evlenmektedir ve bu evlilikler daha çok topluluk arasından olmaktadır. Erken yaşta evlilikler ve yakın akrabalarla evlenme onların bir geleneğidir. Bu gelenek kendini koruma amacını yansıtır. Çingenerler sürekli kendi aralarında evlenmezlerse geleneklerini sürdüremezler. Grup içi evlilikler geleneğin en iyi koruyucusudur. Etik kavramı bugüne kadar çok tartışılmış ve hakkında birçok görüş ileri sürülmüştür. Toplum dışında çingenerlerin kötü bir ahlaki imaja sahip olduklarına inanılıyor; ancak çingene ahlakı katı kurallarla belirlenir. Her Çingene topluluğunun kendi kuralları vardır ve bu kurallara çok önem verilmektedir (Duygulu, 1989:60) Evlilikte ilk aşama eş seçimidir. Aslında bu seçim dünyadaki diğer toplumlardan pek farklı değildir. Domlardaki evlilik biçimleri şu şekilde sıralanabilir: severek evlilik, görücü usulü ,kaçma, kaçırma yoluyla evlilikler yapılır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde evlenme şekli ve evlilik ritüelleri şu şekilde anlatılmıştır.

Katılımcı 4:

“Ben 15 yaşında kaçarak evlendim.Kadife bir elbise giydirip beni gelin ettiler.Göçebe yaşamda düğünlerimiz 7 gün sürerdi ancak şimdi bu değişti.Düğün gecemizde aileler arasındaki anlaşmazlık yüzünden eşimin dedesi vurularak öldürüldü.”

Katılımcı 5:

“13 yaşında eşim beni sırtına alarak kaçırdı.”

Evlilik uygulamaları geleneksel kalıpları takip eder ve başlık parası ödenmesi yaygındır. Göçebe yaşamda düğün törenleri geleneksel olarak üç gün sürerdi ancak günümüz koşullarında bunun değiştiğini görmekteyiz. Birinci gün gelinin evinde damat ve gelinle birlikte kına gecesi davul zurna ve geleneksel danslar eşliğinde yapılır. İkinci gün ise müzik ve dans eşliğinde gelin ve damadın birlikte takdimi yapılır ve son gün topluluktan hediyeler verilir.Yapılan görüşmelerde düğünlerde Kürt adetleri dışında farklı etkinlikler de yapıldığı görülmektedir.

Katılımcı 2:

“Düğün günü gençler para almak için damadın ayakkabısını kaçıırırlar.”

Katılımcı 3 :

”Düğünlerde gelinin çorabının altına para bırakılır.Genç bir kız tarafından çorabı soyulur ve o para genç kıza hediye olarak verilir.”

Tablo 5. Çalışma Grubundaki Kişilere İlişkin Bilgiler (Evlilik Türleri)

KATILIMCILAR	CİNSİYET	EVLİLİK TÜRLERİ
Katılımcı 1 (K1)	Erkek	Görücü usulü
Katılımcı 2 (K2)	Erkek	Aşk evliliği
Katılımcı 3 (K3)	Erkek	Görücü usulü
Katılımcı 4 (K4)	Kadın	Kaçarak
Katılımcı 5 (K5)	Kadın	Kaçarak
Katılımcı 6 (K6)	Erkek	Aşk evliliği
Katılımcı 7 (K7)	Erkek	Kaçarak
Katılımcı 8 (K8)	Kadın	Kaçarak
Katılımcı 9 (K9)	Kadın	Görücü usulü
Katılımcı 10 (K10)	Kadın	Görücü usulü

4.2. DOMLARDA ERKEN YAŞTA EVLİLİK

Yapılan görüşmelerde Domlarda genellikle endogami evlilikler olup geçmişte evlilik yaşı oldukça düşük olduğu ancak değişen dünya koşulları ve kanunlardan çekindikleri için günümüzde 18 yaş üstü evlilikler görülmektedir. Domlarda çok eşliliğe rastlanmakla birlikte bu tür evlilikler çok az olmuştur. İkinci evlilik yapanlar da genellikle eşi vefat etmiş olan erkeklerde görülür. Domlarda Genellikle endogami ve tek eşlilik görülmektedir. Yaşadıkları toplumla çeşitli ilişkilerine rağmen, grup dışı evlilikler neredeyse hiç görülmez. Dom izolasyonunun evlilik tercihlerine yansıdığı söylenebilir. Yapılan görüşmelerde bununla ilgili açıklayıcı bilgiler verilmiştir.

Katılımcı 6 :

Eskiden kızlarımızı dom olmayanlarla evlendirmedik ancak şimdi gençler birbirlerini severse evleniyorlar(aile büyükleri karşı çıkıyor ama daha sonra anlaşmaya varıyorlar).Büyüklerimizde çok eşli evlilikler yapardı ancak ekonomik koşullardan dolayı tek eşlilik yapılıyor.”

Tablo 6. Çalışma Grubundaki Kişilere İlişkin Bilgiler (Domların Evlilik Yaşları)

KATILIMCILAR	CİNSİYET	EVLİLİK YAŞI
Katılımcı 1 (K1)	Erkek	24
Katılımcı 2 (K2)	Erkek	14
Katılımcı 3 (K3)	Erkek	17
Katılımcı 4 (K4)	Kadın	15
Katılımcı 5 (K5)	Kadın	13
Katılımcı 6 (K6)	Erkek	13
Katılımcı 7 (K7)	Erkek	14
Katılımcı 8 (K8)	Kadın	13
Katılımcı 9 (K9)	Kadın	15
Katılımcı 10 (K10)	Kadın	15

Tablo 7. Çalışma Grubundaki Kişilere İlişkin Bilgiler (Akrabalık Bağları)

KATILIMCILAR	CİNSİYET	AKRABALIK BAĞI
Katılımcı 1 (K1)	Erkek	Kuzen (dayısının kızı)
Katılımcı 2 (K2)	Erkek	Kuzen (amcasının kızı)
Katılımcı 3 (K3)	Erkek	Akraba değil
Katılımcı 4 (K4)	Kadın	Kuzen(teyzesinin oğlu)
Katılımcı 5 (K5)	Kadın	Akraba değil ancak eşim Dom
Katılımcı 6 (K6)	Erkek	Kuzen (dayısının kızı)
Katılımcı 7 (K7)	Erkek	Baba tarafından akraba
Katılımcı 8 (K8)	Kadın	Kuzen (amcasının oğlu)
Katılımcı 9 (K9)	Kadın	Kuzen (halasının oğlu)Berdel

Katılımcı 10 (K10)	Kadın	Akraba değil
--------------------	-------	--------------

4.3. DOMLARDA MUTFAK KÜLTÜRÜ

İnsanlar, yaşamlarını sürdürebilmek için beslenmeye ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyacı karşılamak tüketilen yiyecek ve içecekler, yaşanan coğrafyanın özelliklerden etkilenmektedir. İklimle uyumlu yiyecekler, tarım ürünleri ile iklimle uygun olarak tedarik edilen ve üretilen hayvansal gıdalar temel besin kaynaklarıdır. Bu durum farklı yörelerde farklı yemeklerin ortaya çıkmasına ve dolayısıyla yöresel mutfakların ve yemeklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Eren ve Özer, 2018).

Beslenme, toplumun yaşam tarzını yansıtan bir kültür olarak kabul edilmektedir. Besinlerin üretimi, hazırlanması, tüketilmesi ve saklanması gibi birçok durum gelenekler aracılığıyla öğrenilmekte ve toplumun kültürünü oluşturmaktadır. Bu nedenle antropologlar, bir toplumun kültürü hakkında daha fazla bilgi edinmek için araştırmalarında yeme alışkanlıklarını kullanırlar (Talas, 2005).

Beslenme, temel ihtiyaç olarak karşılanması gereken en önemli temel ihtiyaçlardan biridir. Beslenme ihtiyacın giderilmesine yönelik yapılan faaliyetlerin oluşturduğu mutfak kültürü, gelenek ve göreneklere göre farklılıklar göstermektedir. Toplumların sosyal, kültürel ve yaşam tarzları, ekonomik durumları gibi çeşitli faktörler, mutfak kültürlerini etkilemekte ve değiştirmektedir. Ayrıca savaş ve göç gibi toplumu derinden etkileyen olaylar da yemek kültürünün şekillenmesinde rol oynamaktadır. (Düzgün ve Durlu Özkaya, 2015). Ayrıca yerleşik ve göçebe yaşam tarzını tercih eden topluluklar arasında da yemek farklılıklarından kaynaklanan kültürel farklılıklar görülmektedir (Çetin, 2006).

Bu çalışmada Domların mutfak kültürlerine dair kaynak bulunamamıştır. Bu durum çalışmanın sınırlılıklarından birisidir. Domlar göçebe oldukları için kendilerine özgü yemek kültürü olmamıştır, ancak içinde yaşadıkları toplumun yemek kültürünü benimsemişlerdir. Geşt'e çıkarken topladıkları yiyecekler mutfaklarının ana omurgasını oluşturmuştur. Ayrıca ava çıktıkları için avladıkları hayvanların eti önemli besin kaynağıdır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde mutfak kültürüne ilişkin bazı bilgiler toplanmıştır.

Katılımcı 4 :

“Biz göçebeyken ‘‘pışırur’’(su ve unla yapılan bulamaç)yapardık.Bir de ‘‘kuftık mehsi’’(bulgurla yapılan bir tür köfte) dediğimiz yemeği yapardık.”

Katılımcı 6:

’’Bizim ana yemeğimiz et ve karacadağ pirinci ile yapılan pilav.Etsiz yemek yemeğimiz.Göçebelik yaşantımızda dağ keklığı eti ,tavşan eti kısaca avladığımız hayvanların etini yerdik.’’

Katılımcı 5:

’’Yemeklerimiz tür olarak Kürtlerle aynı ancak yapılış olarak biz onlardan farklı yaparız.’’

4.4. DOMLARDA DİN

Güneydoğu Anadolu'daki aşiretler gibi, İslam dini de siyasi ve sosyal hayatı önemli ölçüde etkileyen bir diğer unsurdur (Keskin, 2006: 44; Van Bruinessen, 1992:31-32;Yalçın Heckmann, 2002: 146).

Dini hayatları, bu topluluklarla ilgili en çok tartışılan konulardan biridir. Hangi dine mensup oldukları veya olup olmadığı konusunda yeterli araştırma yoktur. Göç ettikleri ülkelerde dini inançlarını gizlice yerine getirdikleri veya yerleştikleri yerlerde hakim olan inançları kabul ettikleri ileri sürülmüştür. Özkan (2000:103-104)'a göre, Çingenerin kendilerine özgü bir dinlerinin varlığından söz etmek mümkün gözükmemektedir. Ancak nesilden nesile aktardıkları ve bu dini yaşatmaya çalıştıkları çeşitli dinî davranış ve dinî anlayışlarının olduğu öne sürülmektedir. Fonseca (Fonseca, 2002: 60) ise, Çingenerlere ait bir din olmadığını ancak, göç ettikleri yerlerin dini inanışlarını benimsemelerinin nedeninin zulüm ve dışlanmadan korunma amaçlı olduğunu ileri sürmektedir.

Farklı kaynaklara göre bütün bu topluluğu aynı çatı altında toplayan bir dinin olmadığı ileri sürülmektedir.Bununla birlikte dine karşı ilgisiz olanlar olduğu gibi

Müslüman ülkelerde çok dindar olanlara da rastlamak mümkündür (Halwachs, 2005: 148). Birçok araştırmacıya göre, çingenelerin dinleri hakkındaki düşünce ve tutumlarını hızlı bir şekilde ve kolayca değiştirdikleri düşüncesi ön plandadır. Marushiakova ve Popov'a göre, inançla ilgili olan dogmatik kurallara kayıtsızlıkları ile tanınmış çingeneler, buna rağmen hiçbir zaman inançsız oldukları görülmemiştir. Göç ettikleri ülkede veya bölgede en prestijli, çekici ve hâkim din hangisi ise onu seçmişlerdir. Ancak yaşadıkları ülkeyi terk ederlerse, o ülkenin dinini terk etmiş olurlar. Çingenelerin Avrupa'ya gelmeden önce hangi dine mensup oldukları ve atalarının hangi dine inandıkları bilinmemektedir (Strand ve Marsh, 2006-2005: 16). Ancak çingeneler Avrupalılara "Küçük Mısırlı" olduklarını, Sarazen (Avrupalıların Orta Çağ'da Müslümanlara verdikleri isim) ya da Yahudi olduklarını söylemişlerdir. Bir kont tarafından vaftiz edilmiş ve yerleştikleri Hristiyan topraklarında onun yönetimi altına girmişlerdir (Asseo, 20013: 14).

Çingenelerin geldikleri ülkelerin dilleri ve kültürlerinin yanı sıra dini etkileşimlerden de etkilenme ihtimalini güçlendiriyor. Kapalı toplum yapıları nedeniyle diğer toplumlardan farklı inançlara sahip oldukları düşüncesi, gezginlerin dini uygulamalara olan merakını artırmıştır. Türkiye, İran, Irak, Suriye, Filistin ve Kuzey Afrika'daki tüm Çingeneler ve Güneydoğu Avrupa'daki bazı Çingeneler Müslümandır; Avrupalılar ve Amerikalılar Hristiyan'dır (Özkan, 2000:103-104). Andrews'e göre (1992: 196). Göçebe Çingenelerin çoğu İslamiyet'i kabul etmelerine rağmen, kendi dini inançlarını ve uygulamalarını sürdürdükleri gözlemlenmiştir.

Türkiye bağlamında çingenelerin inandığı din tüm dünyada tartışılıyor ve bu en çok merak edilen konulardan biridir. Çingenelerin İslamiyet'i ne zaman kabul ettikleri bilinmemektedir. Çingenelerin Osmanlı kaynaklarında Kıpti Müslümanları olarak anılması, birçoğunun eski çağlardan beri İslam'ı seçtiğini düşündürmektedir (Duygulu, 2006: 30). Türkiye'deki Çingeneler İslam'a göre dini olarak Alevi-Bektaşî ve Sünnî olmak üzere iki gruba ayrılıyor. Özellikle göçebelerin çoğu kendilerini Alevi-Bektaşî Müslümanları olarak tanımlıyor ve yerleşik durumda olanların çoğunluğu kendilerini Sünnî Müslüman olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda göçerlerin yakın bir ilişki içinde oldukları Yörüklerin Alevi-Bektaşî inançlarını kabul etmelerinde etkili olduğu söylenebilir (Özkan, 2000:103-104).

Domların dini yaşamlarına dair araştırmacıların birleştiği nokta, Domların dinsel inançlarının ve geleneklerinin yaşadıkları ũkelere/bölgelere göre şekillendirdikleridir. Bu bağlamda yapılan görüşmelerde katılımcıların hepsi Müslüman olduklarını İslamiyetin bütün şartlarını yerine getirdiklerini dile getirmişlerdir.

Katılımcı 2:

“Göç ettiğimiz yerde dinimizin ne olduğunu bilmiyorum ama kendimizi bildik bileli Müslümanız ve İslamiyet’in bütün şartlarını yerine getiriyoruz.”

Katılımcı 6:

“Diyarbakır Domlar ve Romanlar Derneği Başkanı Diyarbakır/Merkez”

”Biz Hindistan’da da Müslümandık şimdide Sünni Müslümanız. İslam’ın bütün şartlarını yerine getiriyoruz.”Dom toplumunda görülen batıl inançlar Kürt toplumundaki inançlara benzerlik göstermektedir. Görüşmecilerden aldığım bilgiler bize bunu göstermektedir.

Katılımcı 2:

“Biz Domlarda güvercin ve tavşanın uğursuzluk getirdiğine inandığımız için ikisini de eve sokmayız. Başka bir katılımcıdan aldığım bilgilere göre Kürt toplumunda olduğu gibi bazı inanışlar var.”

Katılımcı 5 :

“Çarşamba günleri çocuklarımıza kesinlikle banyo yaptırmayız. Uğursuzluk getirdiğine inanırız. Ayrıca evlerimizin dış kapısının üstüne eşeğin kafatasını koyarız. Bizim inancımıza göre bu bize uğur getirir.”

4.5. DOMLARDA ÜRETİM

Türkiye'deki Domların Doğu Anadolu'da Elazığ, Malatya ve Hakkâri çevresindeki bazı bölgelerde, özellikle de Güneydoğu Anadolu bölgesinin tamamında yoğunlaştığını diğer bölümlerde belirtilmiştir (Kolukırık, 2008:147). Yöre halkları

tarafından çeşitli adlarla anılırlar. Bunlar; Diyarbakır ve çevresinde “Aşık, Kareçi, Mardin ve çevresinde “Mıtrıp”, olarak anılan bu topluluklar bazı bölgelerde ise yaptıkları işlerle de anılmaktadırlar. Bunlar; “Arabacı, falcı, tilkici, elekçi, sepetçi, kalburcu, kalaycı, demirci, bohçacı, hurdacı, davulcu vs.” (Tarlan, 2016: 9). Ağırlıklı olarak müzisyenlerden oluşan Dom grubu, avlanır, yerel halkın ve köylülerin ürünlerini sunar, göçebe hayatında şifa ve kehanet uygular; yerleşik döneminde insanlar şehirlere yerleşerek göçebe hayatın meslekleri ortadan kalkmış, geçim kaynakları değişmiş ve geç peripatetik olarak adlandırdığı bu dönemde daha çok mevsimlik tarım işçiliği (findık toplama, geçici olarak başka illerde çobanlık yapma gibi çok farklı işlerde çalışıyorlar (Yılığür,2016:29). Domlar, göçebe yaşam meslekleri yok olmuş olsa dahi hâlâ bir kısmı yarı göçebe yaşam sürmektedir. Müzisyenlik yapan gruplar ise genellikle eğlence müziği yani düğün ve sünnet müziklerini icra ederler. Domlarda müzisyenlik daha çok düğün, sünnet vb. eğlencelerde davul, zurna, rübab gibi müzikler çalınır.

Yapılan görüşmelerde özellikle Diyarbakır’daki Dom toplulukları 1990’lı yıllardan sonra çeşitli nedenlerle yerleşik yaşama geçmek zorunda kalmışlardır. Ancak yerleşik yaşam, Dom toplulukları için tercih edilen ve arzulanan bir yaşam biçimi değildir. Çünkü bu üretim alanlarının daralması anlamına geliyordu ve bunun yeni yaşam pratiklerini denemeye başladıkları bir süreç olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Çalışma Grubundaki Kişilere İlişkin Bilgiler(Domların Meslekleri)

KATILIMCILAR	CİNSİYET	MESLEK
Katılımcı 1 (K1)	Erkek	Serbest meslek
Katılımcı 2 (K2)	Erkek	Müzisyen(davulcu)
Katılımcı 3 (K3)	Erkek	Mevsimlik işçi
Katılımcı 4 (K4)	Kadın	Ev hanımı
Katılımcı 5 (K5)	Kadın	Ev hanımı
Katılımcı 6 (K6)	Erkek	Emekli
Katılımcı 7 (K7)	Erkek	Çalışmıyor(öğretmen)
Katılımcı 8 (K8)	Kadın	Mevsimlik işçi
Katılımcı 9 (K9)	Kadın	Ev hanımı
Katılımcı 10 (K10)	Kadın	Ev hanımı

Katılımcı 7:

“Yerleşik hayata geçiş bizi her açıdan olumsuz etkiledi. Örf ve adetlerimiz, giyimimiz değişti. Göçebelikten yerleşik hayata geçtiğimizde kimse bize ev vermek istemiyordu.”

Katılımcı 6:

”Biz kimsenin malına mülküne göz dikmeyen hür yaşayan insanlarız. Göçebeyken kimse bizi barındırmıyordu. Bizi evlerine almıyorlardı. Hemen hemen tüm köylerden kovuluyorduk. Bize karşı çok fazla güvensizlik vardı.”

4.6. MÜZİK OLGUSU

Müzik teriminin kökeninin eski Yunanca “musiké” kelimesinden geldiği genel olarak kabul edilmektedir. Say'a göre, uzun bir geçmişe sahip olduğuna inanılan insan, ses evreninde doğmuş ve bu ses evreninde algıladığı seslerle yaşamakta ve bu sesleri analiz edip yorumlayarak bir ifade şekline dönüştürmektedir. Say, sesle temsil edilen sanatı “müzik” olarak tanımlar; ve müziği uygun bir yöntemle bir araya getirilmiş seslerden oluşan, güzelliği belli bir şekilde işleyen estetik bir bütün olarak ifade etmektedir(Say, 1997: 17).

Pythagoras'a (Pythagoras) göre müzik, birçok farklı sestten oluşan bir konserdir. İbn Sina'ya göre müzik, sesleri ve aralarındaki zaman aralıklarını uyum içinde olup olmadıklarını belirlemek için inceleyen matematiksel bir bilimdir (Özcan & Çetinkaya, 2006: 261-263).

Ridley, müzik ve melodilerin yaşamın bir parçası olduğunu ve yaşamın bazı temel özelliklerini ve koşullarını paylaştığını belirtiyor. Yani baştan sona tarihsel olduğunu ve bu tarihsel akışla birlikte müzik tonlarının da değiştiğini vurgulamak gerekir. Müziğin kabile danslarındaki yeri, Hıristiyan ayinlerindeki yerinden farklıdır. Şimdiye kadar elimizde Pisagor Metafiziği, Alanların Uyumu, Dini Müzik, Eğlence Müziği, Yüksek Sanat Müziği, Protesto Müziği ve Reklam Müziği vardır. Müziğin

konusu, müzik olarak kabul edilen Şey, müziğe bakış ve düŐünme biÇimi zamanla değişmiştir.

Müzik, diğer her Şey gibi, her kavramın yönettiği ve Őartlandırđı kavramsal bir alanı iŐgal eder. Böylece müzik, dans yoluyla cinsellik ve sosyalleŐme ile iÇ iÇe geÇer; ilahi ve dini ezgilerle, tekerlemelerle Đalmakla, milli marŐlarla orduyla, milli marŐlarla dayanıŐmayla, orantılarla matematikle ve daha fazlasıyla ruh sağlığıyla bağlantı kurar. Bu müzikal iÇ iÇe geĐmiŐlik, kavramsal ortamının Đok yönlü birleŐimi sayesinde, tarihi boyunca ona büyük bir zenginlik kazandırmıŐtır (Ridley,2007, s. 12).

4.7. DOMLAR'IN MÜZİK KÜLTÜRÜ

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan Domlar geĐmiŐte gĞebe olarak yaşamlarını sürdürdükleri, ancak günümüzde ise yerleşik olarak yaşadıkları bilinmektedir. Domların müzik geĐmiŐlerine baktığımızda müziğe erken yaşta başlayan ve usta-ĐıraklıĐa dayanan bir gelenek olduğunu fark ederiz. Đocuklar ev ortamında Đalınan müzik eşliğinde müzik eğitimine baŐlarlar. Bu gelenek, kĞk yaŐlardan itibaren aileleri tarafından icra teknikleri aŐılanmıŐ ve bu ortamda enstrümantal ve konuŐma üslup tekniklerini geliŐtirmiŐtir.

Müzik aletlerinin eğitim temelini oluşturan bu aŐamalar Dom müzisyenlerin ev ortamında öğrenmeye başlayan ve daha sonra etkileşim sonucunda müzik alanında geliŐen Domlar, belli bir seviyeye ulaŐtıklarında seÇkin sanatĐılar eşliğinde düğünlere katılır ve bu Şekilde aile bĞesine katkıda bulunurlar. Domlar müzikte ustalaŐtıktan sonra sadece buldukları yerlerde değil aynı zamanda farklı bölge ve Şehirlere giderek geniş iş imkanlarına sahip olurlar. Dom müziği incelendiğinde özellikle gĞl doğağlama yeteneklerine sahip oldukları ,sadece buldukları kültüre değil aynı zamanda dillerine de hâkim oldukları görülmektedir. Katılımcılarla yaptığım görüşmeler bunu en iyi Şekilde kanıtlanmaktadır.

Katılımcı 6:

“Biz göçebeyken keklik avına çıkardık ve bütün melodilerimizi keklik sesinden alırdık. Çocuklarımız 7 yaşına gelince okula gönderemedik ama onlara bağlama, davul, zurna, halk oyunlarını öğrettik. Çocuklarımız usta çırak şeklinde öğrenirlerdi. Göçebelikte sabaha kadar müzik çalar söyledik. Köydeki herkes bizi dinlemeye gelirdi. Güneydoğunun düğün kültürü bizim kültürümüzle yoğunlaşmış. Diyarbakır’ın müzik kültürüne hep biz katkıda bulduk onlardan çok fazla etkilenmedik. Günümüzde Kürtler davul zurnayı bizden öğrendikleri için düğünlerde bizim yerimizi aldılar dolayısıyla bu bizim işimizi çok etkiledi.”

Tablo 9. Çalışma Grubundaki Kişilere İlişkin Bilgiler (Çaldıkları Enstrümanlar)

KATILIMCILAR	CİNSİYET	ÇALDIKLARI ENSTRÜMAN
Katılımcı 1 (K1)	Erkek	Davul(vurmali çalgılar)
Katılımcı 2 (K2)	Erkek	Davul,zurna
Katılımcı 3 (K3)	Erkek	Davul,zurna
Katılımcı 4 (K4)	Kadın	-
Katılımcı 5 (K5)	Kadın	-
Katılımcı 6 (K6)	Erkek	Davul,zurna ,dilli kaval
Katılımcı 7 (K7)	Erkek	Ney,Zurna,bağlama,davul
Katılımcı 8 (K8)	Kadın	-
Katılımcı 9 (K9)	Kadın	-
Katılımcı 10 (K10)	Kadın	-

Domların, Güneydoğu Anadolu'nun ozanları olan Dengbej'lerden güçlü bir şekilde etkilendikleri ve sözlü geleneğin etkisiyle doğaçlama becerilerinin oldukça geliştiği tespit edilmiştir. Enstrüman eşliğinde dengbejlik geleneğine bakıldığında Domlar, Rebap ile boş zamanlarında icra ettiği eserlerle öne çıkıyor. Bu alanda birçok Dom sanatçısı var. Bu geleneğin en önemli örnekleri ise “Mirade Kine”, “Silemanê Sawrî” ve “Reşîto” olarak gösterilebilir.Güneydoğu anadolu bölgesinde özellikle Bağlama, Cura Zurna ve Asma Davul olarak tespit edilmiştir. Ancak, geçmişte dilli kaval da kullanılmıştır. Geçmişte dilli kaval, davul, zurna ve def gibi birçok otantik ve akustik enstrüman çaldıkları bilinmektedir. Bu gelenek, teknolojinin gelişimiyle yerini daha çok elektronikli müzik aletlerine bırakmıştır. Bismil’de yaşayan Domların içinde yaşadığı Kürt topluluklarının kendi kültürlerine uyum sağlayıp geçimlerini buradan sağladıkları görülmektedir.

Müzik, Dom için vazgeçilmez bir unsurdur. Müzik, Domlar için sadece bir gelir veya iş kaynağı değil, aynı zamanda kendilerini ifade etmek ve kimliklerinin temelini oluşturmak için kullandıkları temel araçtır. Bismil'de davul, zurna, darbuka, bağlama, dilli kaval gibi diğer enstrümanları da kullanır ancak Nusaybinli Dom, Orta Doğu'da eşsiz bir enstrüman olarak bilinen rebap ile müzik yeteneğini gösterir (Mak ve Kurdişoğlu, 2018: 332). Güneydoğu Anadolu bölgesinde Domlar ile özdeşleşmiş olan rebap, yuvarlak gövdeli ve sivri uçlu olup , kemana benzetilebilir (Philip ve Schaefer, 2015: 497). Üç telli olan rebap dik tutularak çalınır ve “kemançe” olarak da adlandırılabilir. Geçmişten beri rebap Domlar için temel müzik karakteri olmuştur. Rebap Nusaybinli Domlar için kendilerini tanımladıkları ve kendi tarihlerine ilişkin anlatılarının tanımlama biçimi olarak gördükleri maddi bir kimlik ögesidir. Domlar gittikleri düğün,sünnet ve eğlencelerde genellikle davul, zurna, dilli kaval, rebap, bağlama, gibi müzik aletlerini çalar.

SONUÇ

Domlar, göçebe varoluşları sırasında yerleşik halkla etkileşime girmiş ve yaşam koşulları, değerleri, gelenek ve görenekleri de dahil olmak üzere yaşam tarzları hakkında bir anlayış kazanmış olsa da, bu etkileşimler yalnızca yüzeysel düzeydeydi. Ancak yerleşik hayata geçiş beraberinde önemli değişimleri ve yeni bir kimlik oluşturma sürecini de getirdi. Bu süreçte Domlar yerleşik toplumun hem rutinlerini hem de değerlerini benimsemeye çalışmışlardır. Domlara dayatılan bu yeni yaşam biçiminin, onların alışık olmadığı "erkeklik" temelli bir yaşam biçimi olduğunu belirtmekte fayda var. Domların yerleşik topluma asimile olma çabaları, yerleşik nüfusla etkileşimleri sonucunda "ataerkil" bir yapının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sonuç olarak, Dom kadınları sıklıkla kendilerini erkekliğin hakim olduğu bir toplumla boğuşurken ya da "ataerkilliğin" varlığını kabul ederken buldular.

Hindistan'dan farklı coğrafyalara yayılan Çingeneler, üç ana (Dom-Lom-Rom) gruptan oluştuğu ve kültürlerini orijinal özellikleriyle korudukları görülmektedir.

Farklı yerlere ve farklı zamanlarda göç ettikleri için farklı isimlerle de anılmışlardır. Yaşam tarzı, meslek, göç ettikleri yerlerin kültürel etkileri ve fiziksel özellikleri gibi nedenler çingene kelimesinin menşei hakkındaki görüşlerin çeşitliliğini etkilemiştir. Ancak "çingene" kelimesi, grubu tanımlayan en genel isimdir. Kimliğin baskın bir göstergesi olan sözcük, hem kültürel özellikleri hem de sorunlarını anlamak için yararlı bir kavramdır.

Göç yolculuğu sebebi ile çeşitli kültürlerle etkileşime girmişler ancak, kendi kültürel özelliklerini büyük ölçüde korumayı başarmış ve yaşadıkları topluma entegre olmuşlardır. Ayrıca dilleri, dini inançları, meslekleri ve yerleşik hayata geçişler ile kültürel benzerliklerin yaşamlarındaki belirgin farklılıkları aşındırdığı düşünülmektedir. Belirli mesleklerinin (özellikle diş hekimliği, müzik) teknolojinin gelişimine ayak uyduramaması onları yerleşik bir hayat sürmeye zorlamış ve bu durum onların özgünlüklerini, özgünlüklerini olumsuz yönde etkilemiştir.

Ancak diğer yandan kùltürlerini koruma ve yaşatma eğilimi devam etmektedir.

Çingeneler, yaşadıkları toplumlarda yaşam şekilleri, gelenek görenekleri ,davranış şekilleri, fiziksel özellikleri, müzikleri ile sürekli merak konusu olmuşlardır. Çingeneler hakkında ortaya atılan anlatılar, mitler vs. neredeyse göç ettikleri her bölgede “toplumsal sorun” ve “tehlikeli insanlar” olarak görölmelerine neden olmuştur. Bu nedenle toplumda sürekli reddedilen ve her türlü dışlanmaya maruz kalan topluluk olarak bilinmektedir.

Bu çalışmada Diyarbakır’ın Bismil, Çınar ve merkez ilçelerinde yaşayan Domların yaşam şekilleri,müzikleri ,evlilik ritüelleri,dinleri ,yemek kültürleri ve Kürtlerle olan ilişkilerine odaklanılmıştır.Çalışmanın konusunu oluşturan Diyarbakır Domlarının kendilerini tanımlama biçimlerine ilişkin tartışmaya da bu çerçeve içinden yaklaşılmıştır. Bu çalışmada Domların kimliği, Kürtler ve Domların günlük karşılaşmaları, etkileşimleri ve günlük pratikleri, evlilik törenleri, dinleri, yaşam tarzları ve müzikleri üzerinde durulmaktadır. Tartışmada Domların vazgeçilmezi müziği ve kültür ögesi olan Davul, zurna, kemençeye yer almıştır. Çünkü alanda yapılan araştırmalarda Diyarbakır Domlarının temel çalgıları olan davul ve zurnanın bu tartışmada merkezi bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Kürtlerin ve Diyarbakır Domlarının karşılaştıkları, ilişki kurdukları ve paylaşımında buldukları sosyal ağdaki aşiret, İslam dini, şehir hayatı, göçebe hayat gibi dinamiklere de çalışmada yer verilmektedir. Birlikte, Dom'un kimliği, durumun evrimi ve kooperatif etkileri arasındaki koşullara dayalı olarak tartışıldı. Böylelikle Diyarbakır Domlarının kendilerini Dom, müzisyen, Sünni Müslüman ve Kürt olarak tanımladığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

ÖNERİLER

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde özellikle Diyarbakır, Mardin, Batman'da yaşayan Dom grupları üzerine yapılan çalışmaların yetersizliğinden bu konuda yeni çalışmalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Anadolu kültürünün zenginliği ile ilgili olarak bu gruplara özgü kültürün korunması ve geliştirilmesi mevcut kültürel çeşitlilikte olumlu sonuçlar doğuracaktır. Göç ettikleri tüm yerlerde olduğu gibi Türkiye'de de çingene adının taşımış olduğu olumsuz anlamlar, Rom, Dom ve Lom gruplarının kendilerine yüklenen olumsuz sıfatların kullanılmaması dikkate alınması gereken konulardan biridir.

Bu anlamda Dom gruplarının isimlerine yaşam tarzları nedeniyle olumsuz çağrışımlar atfedilmemesi konusunun yeniden ele alınması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle kültür ve kimlik bağlamında her grubun kendi orijinal adlandırmasının yapılması son derece önemlidir. Bu yaklaşım gruplar ve kültürel çeşitlilik açısından bir zenginlik olarak görülebilir. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan Dom grupları açısından belirtilmesi gereken önemli nokta bu gruplardaki yoksulluk durumunun belirgin bir biçimde kendisini göstermesidir. Özellikle bu gruplara yönelik istihdam, eğitim ve sosyal gelişim stratejilerinin uygulanması bir zorunluluk olarak kendisini göstermektedir.

Ayrıca Dom çocuklarının okula gitme oranlarının düşüklüğü konusuna dikkat çekilmesi ve bununla ilgili çalışmaların acil yürütülmesi son derece önemlidir.

Kadınlar için destekleyici programlar hazırlanarak kültürel mirasların korunması programların oluşturulması önemlidir.

Domari dilini unutmamak için bu dilin korunması bu alanda ele alınan öncelikli konulardan biridir. Dom ve Rom gruplarının müzik kültürlerinin incelenerek sunulması literatüre katkı sağlaması açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, M. ve M. Çemrek (2010). Türk dış politikasında kimlik sorunsalı. Efeğil E., Yenigün C. (der) Türkiye'nin Değişen Dış Politikası, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- Aksoy, Z. (2012). "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 5, Sayı 20, s. 292-303.
- Akturan, U.(2007), "Tüketici Davranışına Yönelik Araştırmalarda Alternatif Bir Teknik: Etnografik Araştırma", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler D Dergisi, 11(2), ss. 237-252.
- Anthony, S.A.(1994:42). "Milli Kimlik". çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Anthony,S.A.(2002). "Küreselleşme Çağında Milliyetçilik". çev. Derya Kömürcü, İstanbul: Everest Yayınları, 2002.
- Ataöv ve Osmay, ;Ataöv, A., ve Osmay, S. (2007). "Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım" Metu Jfa, 2, 57.
- Aydoğdu,H. (2004). "Modern Kimlikte Öznenin Ölümü" Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 10, 116-117.
- Bauman, Z. (2006). "Sosyolojik düşünmek". (Abdullah Yılmaz Çev.), 5. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Şengül, T. & Ersoy, M. (2002). "Kente Göç Ve Yoksulluk- Diyarbakır Örneği". Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Bozkurt,T. (2006) "Poşalar Örneğinde Etnisite ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi", Artakalanlar: Anadolu'dan Etnik Manzaralar, (Editör: Ç. Ceyhan Süvari vd.) İstanbul: E Yayınları, ss.283–355.

- Bülbül,S. ve Köse, A. (2010).“Türkiye’de Bölgeler Arası İç Göç Haraketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi İle İncelenmesi”, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt: 39, Sayı/No: 1, s. 76.
- Cahoone, Lawrence,E. (2001). “Modernliğin Çıkmazı”, (Çev. Ahmet Demirhan ve Erol Çatalbaş), İnsan Yayınları, İstanbul.
- Çakır, S. (2011). “Türkiye’de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Isparta, Sayı: 23, s. 209-222.
- Castells, M. (2008). “Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür”. İkinci Cilt: Kimliğin Gücü. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çelik,K. ve Yüce Tar, Y. (2016). “Samsun'da Evlere Temizliğe Giden Roman Kadınlar: İnfornel Sektörde Çalışmanın Yükü Nelerden Hafif. Çalışma ve Toplum”, 59-86.
- Wilson, Franklin D. (2003). “Ethnic Niching and Metropolitan Labor Markets”, Social Science Research, Vol 32, pp. 429-466.
- Chambers, I. (1994). “Göç, Kültür, Kimlik”. Londra: Routledge.
- Çetin, A. (2006). “Memluk Devletinde Yemek Kültürüne Genel Bir Bakış”. *Milli Folklor*, 18 (72):107-117.
- Connolly, W. E. (1995). “Kimlik ve Farklılık”. (Ferma L. Çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Dişli, S. Ö. (2016). “Çingene Mi, Roman” Mı? Bir İnşa Süreci”. AÜDTCF Antropoloji Dergisi, 31, 97- 117
- Duygulu, M.(2006), “Duygulu, Melih, Türkiye Çingeneleri Müziği”, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2006.s.89-60

- Düzgün, E. Özkaya Durlu, F. (2015). “Mezopotamya’dan Günümüze Mutfak Kültürü”. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3 (1): 41-47.
- Erdenir, F. H. B.(2005)”Avrupa Kimliği: Pan Milliyetçilikten Post Milliyetçilige”, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Eren, E. ve Özer, İ. (2018). “Eski Anadolu Toplumlarında Beslenme Alışkanlıkları”. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2 (1):308-323.
- Erdoğan-Aras, F. (2009). “Etnik (Çingene) İşgücünün Enformel İşgücü Piyasasına Katılım Biçimleri Ve Bu Süreçte Etkili Olan Faktörler”, İstanbul (Çankurtaran) ve Edirne (Menzilahir) örnekleri. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(1), 75–100.
- European Roma Rights Centre, (2013). “European Roma Rights Centre Avrupa Roman hakları merkezi raporu: Türkiye Ülke Profili 2011 – 2012.
- Fraser, A. (2005). “Avrupa halkları Çingene (İ. İnanç, Çev.). İstanbul: Homer Kitapevi.
- Fundación Secretariado Gitano (2010). “Türkiye’de Romanların Durumu Türkiye’de Çalışma Ve İnsana Yakışır İş Koşulları Sorunları Raporu”, http://ec.europa.eu/employment_social/progress/index_en.html. Adresinden 22 Ocak 2022 tarihinde edinilmiştir.
- Gezici, Z. (2019). “Dom Toplumunda Toplumsal Cinsiyet Algısının Dönüşümü”. (Yayınlanmış yüksek lisans tezi), Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Güvenç, B. (1972). “İnsan ve Kültür: Antropolojiye Giriş”, Ankara.
- Hancock, I. (2004). “The Heroic Present The Photographs of Jan Yoors and His Life with the Gypsies”. New York: The Monacelli Press.
- Hancock, I. (2004). “The Heroic Present The Photographs of Jan Yoors and His Life with the Gypsies”. New York: The Monacelli Press.

- Harvey, L. and M. D. Myers (1995) "Scholarship and Practice: The Contribution of Ethnographic Research Methods to Bridging the Gap," *Information Technology & People* (8) 3, pp. 13-27.
- Hil 1, N. J. (2001a). "An Investigation Of Bootstrap Interval Coverage And Sampling Efficiency In Psychometric Functions". Poster presented at the Annual Meeting of the Vision Sciences Society, Sarasota, FL.
- Hil 1, N. J. (2001b). "Testing Hypotheses About Psychometric Functions: An Investigation Of Some Confidence Interval Methods, Their Validity, And Their Use In Assessing Optimal Sampling Strategies".
- Hogg, M. A. & Vaughan, G. M. (2007). "Sosyal Psikoloji", Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Hortaçsu, N. (2007) "Ben, Siz, Biz, Hepimiz: Toplumsal Kimlik Ve Gruplararası İlişkiler", İmge Kitabevi, Ankara.
- İnaç, H. (2006). "AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri". Ankara: Ekin Kitabevi.
- Kearney, M. (1995) "The Local And The Global: The Anthropology Of Globalization And Transnationalism", *Annual Review of Anthropology*, 24, 547-565.
- Kenrick (1993) ."Kenrick, Donald, Hindistan'dan T'yeo Akdeniz", *Migrati Çingeneleer üzerine, Çingene Araştırma Merkezine, Paris, 1993.*
- Kenrick, D. (2006). "Çingeneleer-Ganj'dan Thames'e", (B. Tırnakçı, Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık.
- Kılınç Demirvuran, G. (2007). "Kentsel Ölçekte Mekânsal Ayrışma: Edirne – Çingene Mahallesi Örneği" (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama, Ankara.

- Klein, O. & Azzi, E. (2001) "The Strategic Confirmation Of Meta Stereotypes: How Group Members Attempt To Tailor An Out-Group's Representation Of Themselves", *British Journal of Social Psychology*, 40, 279-293.
- Kolukırcık, S. (2006). "Sosyolojik Perspektiften Türk(İye) Çingeneleeri: İzmir Çingeneleeri Üzerine Bir Araştırma". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 3(1), 1-24.
- Kolukırcık, S. (2008). "Türkiye'de Rom, Dom Ve Lom Gruplarının Görünümü". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (8) , 145-154 .
- Kyuchukov, H. (2007). "Bulgar Ve Türk Müslüman Romanlar'ın Tarihi, Kültürü Ve Dili." S. Kolukırcık (Ed.). *Yeryüzünün Yabancıları: Çingeneleer içinde* (s. 71-85). İstanbul: Simurg Yay.
- Malinowski, Elliot, R. ve Elliot N.J., (2003). "Using Ethnography in Strategic Consumer Research", *Qualitative Market Research: An International Journal*, 6(4), 215-223.
- Mak, M. ve Kurtişoğlu, B. O. (2018). "Mardinli Koçerler". *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(18), ss. 327-348.
- Marsh, A. (2007). "The Dom of Eastern Turkey: Reseaching amongst the Gypsies of Eastern Turkey", *E Romani Glinda*, Sweden, February.
- Marsh, A. (2008). "Türkiye'de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi".
- Marushiakova, E. & Popov., V. (2006). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingeneleer-Balkan Tarihinde Bir Katkı"-, (B. Tırnakçı, Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Negus, K. (1996). "Popular Music in Theory". Wesleyan University Press, London.
- Merimee, Prosper (2004), "Carmen", *Türk ve Dünya Yazarlarından Çingene Öyküleri (Antoloji)*, Hazırlayan, Hasan Aydın, İstanbul, İnkılap Kitabevi.
- Miller, Shirley A. (2013). "The Road To Porrajmos, The Gypsy Holocaust". <http://www.geocities.com/Paris/5121/roadto-porrajmos.html>. Adresinden 10 Ocak 2015 tarihinde edinilmiştir.

- Möngü, B. (2013). "Postmodernizm ve Postmodern Kimlik Anlayışı". *Journal of Graduate School of Social Sciences*, 17(2), 27-36.
- Lewy, G. (2000). "The Nazi persecution of the Gypsies". Newyork: Oxford University Press.
- Okely, J. (1983). "The Traveller- Gypsies". Cambridge: Cambridge University Press.
- Özateşler, G. (2016). "Çingene: Türkiye’de yaftalama ve dışlayıcı şiddetin toplumsal dinamiği", (D. Dinçsoy Çev.). İstanbul: Koç Üniv. Yay.
- Özcan, N., & Çetinkaya, Y. (2006). *Musiki*. 31, 261-263. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi.
- Özkan, A. R. (2006), "Marriage among the Gypsies of Turkey, *The Social Science Journal*", Vol. 43, Issue 3, p. 461-470, June.
- Özkan, A. R. (2010). "Çingenelerin kökeni ve Türkiye’de Çingeneler", H. Suver, B. Kara& A. Kara (Ed.) *Bir Çingene yolculuğu içinde* (s. 9-69). İstanbul: Fatih Belediye Başkanlığı.
- Özkan, A. R. (2000), "Türkiye Çingeneleri, Ankara": Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özkalp, E. (1994). "Sosyolojiye Giriş", *Anadolu Üniversitesi Yayını*, 7. Baskı, Eskişehir.
- Panagiota Stoupa, E. (2021). "The Dom İn The Middle East: An Ethnic Group Of Wandering. *Centre For Mediterranean, Middle East & Islamic Studies*", 129, 1-4.
- Peterson, & Ravenstein, E.G. (1885). "The Laws of Migration", *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2); 167-235.
- Philip, J. ve Schaefer, R. (2015). *Middle eastern music and popular culture*. S. Altorki (Ed.). *A companion to the anthropology of the Middle East içinde*, ss.493-508. Willey Blackwell.
- Ridley, A. (2007). "Müzik Felsefesi". 12. (B. Aydın, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- SASSEN, Saskia (1995), "Immigration and Local Labor Markets", *The Economic Sociology of mmigration*, (Ed.) A. Portes, The Russell Sage Foundation, Newyork.
- Say, A. (1997). "Müzik Tarihi". Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Sen,A. (2006). "Kimlik ve Şiddet Kader Yanılsaması" Çev. Ahmet Kavdam, *Türk Henkel Yayınları*, İstanbul, 2006, s.40.

- Sönmez, V., & G. Alacapınar, F. (2011). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Standing, G. (2014), "Prekarya, Yeni Tehlikeli Sınıf", Çev: Ergin Bulut, İstanbul: İletişim Yay.
- Şanlıer, S. (2017). "Göçebeliğin Çingene Halleri Ve Selanik Efsanesi", Atina: The Migration Conference, 22-27 Ağustos 2017.
- Şimşek, S. (2002). "Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşadığı Temel Çatışma Eksenleri", *Uludağ Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (3), 29-39.
- Şengül, T. & Ersoy, M. (2002). "Kente göç ve yoksulluk- Diyarbakır örneği". Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Tarlan, K.V., ve Foggo, H. (2016). "En Alttakiler: Suriyeli Dom Göçmenler". *Kalkınma Atölyesi Derneği*. Ankara.
- Talas, M. (2005). "Tarihi Süreçte Türk Beslenme Kültürü ve Mehmet Eröz'e Göre Türk Yemekleri". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 18: 273-283.
- Tarlan, K.V. ve Foggo, H. (2016). "En Alttakiler: Suriyeli Dom Göçmenler". *Kalkınma Atölyesi Derneği*. Ankara.
- TDK,2014."http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=T DK.G TS.53aadeaaf1ddb0.58247586, 01.06.2014.
- Uzpeder, E., Danova, S., Özçelik, S. & Gökçen, S. (Ed.). (2008). "Biz buradayız! Türkiye'de Romanlar, ayrımcı uygulamalar ve hak mücadelesi "(E. Taboğlu ve S. Öney, Çev.). İstanbul: Mart Matbaacılık.
- Willems, W. (1998)." In Search Of The True Gypsy: From Englihtenment To Final Solution". Londra: Routledge.
- Yalçın, C. (2004). "Göç Sosyolojisi", Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılıgür, E. (2016). "Roman Tütün İşçileri". Ayrıntı yayınları, İstanbul.

EKLER

EKLER:1

Yaş grubu:

15 – 30 yaş arası:

30 – 50 yaş arası:6

50 üstü:4 kişi olmak üzere 5 kadın ve 5 erkek, toplamda 10 kişi ile görüşüldü.

Yaş Grubu	15- 30 yaş arası	31 - 50 yaş arası	51 ve üstü yaş
Kadın		2	3
Erkek			5

Eğitim durumu :

Eğitim Durumu	Yok	Okur-yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Lisans/Önlisans	Açık öğretim	Terk
Kadın	5	-		-	-			/ ilkokul
Erkek	4	-	-			1		1/İlkokul 1/Lise

Görüşmeler bireysel ve odak grup görüşmeleri olarak yapılmış, gözlemler eklenmiştir.

Yapılan Görüşmede Sorulan Sorular:

1	Cinsiyet	7	Eşiyle akrabalık ilişkisi
2	Yaş	8	Evlendiği Yaş
3	Eğitim	9	Çocuk Sayısı
4	Meslek	10	Hane Profili
5	Yaşadığı Şehir	11	Ne zamandan beri yerleşik
6	Medeni Durum	12	Kendisini nasıl tanımlıyor (Etnisite)

EK 2: ARAŞTIRMA SORULARI

1. Demografik Bilgiler

- Ad soyadınız?
- Doğum Yeriniz?
- Yaş (kaç yaşındasınız?)
- Medeni Durum (evli / bekar)

2. Evlilik

- Siz nasıl evlendiniz? Görücü usulü/ aşk evliliği.
- Kaç yaşında evlilikler oluyor? Evlilik yaşı değişti mi? Değiştiyse Neden değişti?
- Kaç çocuğunuz var? Kızınla/ oğlunla aranız nasıl? Size nasıl davranıyorlar?
Neden?

3. Eğitim

- Eğitim düzeyiniz Ne? Eğitiminizi tamamladınız mı? Yarıda bıraktıysanız ise neden?
- Çocuklarınız veya kardeşleriniz okuyor mu? Okuyorsa ne tür sorunlarla karşı karşıya kalıyor?
- Hangi alanda eğitim almalarını istersiniz?
- Okullarda dışlanma var mı?

4. Ekonomik geçim

- Hangi işle uğraşıyorsunuz Mesleğiniz nedir?
- Topluluktaki zanaatınız neydi?
- Geçim sıkıntısı çekiyor musunuz?
- Nasıl bir işte çalışmak isterdiniz?
- Eşinizin mesleği nedir?
- Kadınlar şimdi ne tür işler yapıyor? Erkekler ne tür işler yapıyor?
- İş bulma konusunda dışlanmışlık yaşıyor musunuz

5. Dil ve Kimlik

- Kendinizi etnik kimlik olarak nasıl tanımlıyorsunuz?
- Ana diliniz nedir?
- Hangi dilleri konuşabiliyorsunuz, hangi dillerde şarkılar söylemektesiniz?
- Domari dilini biliyor musunuz ve konuşuyor musunuz?

6. Sosyal ve kültürel yaşam

- Yaşattığınız ya da hikayelerini dinlediğiniz kültürel gelenek, görenek ve inanışlardan biraz bahsedebilir misiniz?
- Hangi yemekleri seversiniz
- Yemeği Domlarda kadınlar mı yapardı, erkekler mi?

- Ailede söz hakkı kimindir?
- Toplulukta söz hakkı kimindir?
- Dom kadınları ile Dom erkekleri arasındaki iş bölümü nasıldı?
- Dom kadınları/ erkekleri/ gençleri nasıl giyinir?
- Geçmişten günümüze giyimde ne değişti?
- Yerleşik kültürün sizi ve çevrenizi nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?
- Türkiye'deki ve dünyadaki gelişmeleri, haberleri nasıl öğrenirdiniz?
- Evde dokunulması yasak olan bir eşya var mıydı? Bu kime ait bir eşyaydı?,

7. Müzik

- Müziğin hayatınızdaki yeri nedir?
- Hangi enstrümanları çalmaktasınız?
- Müzik ile ilgili bir eğitim aldınız mı? Nasıl bir müzik eğitimi almak isterdiniz?
- Aile büyüklerinizden öğrendiğiniz müziklere bir örnek çalar mısınız?
- Diyarbakır Dom'larının geleneksel müzikleri nasıldır?

8. Göçebe Yaşam üzerine;

- Göçebe yaşamda neler yapardınız?
- Göçebe yaşamda kadınlar / erkekler ne tür işler yapardı? (iş bölümü)
- Göçebe yaşamda nasıl eğlenirdiniz? Kadınlar/ erkekler nasıl vakit geçirirdi.
- Göçebe yaşamda hep çadırlarda mı yaşadınız?
- Hastanız olduğunda ne yapardınız?
- Göçebe yaşam çocukların eğitim yaşamını nasıl etkiliyordu?

EK

3:

Resim 1: Dom düğünü

Resim 2: Geşt'e çıkan Domlar

Resim 3: Eşinin saçına kına yapan Dom kadını

Resim 4: Yerleşik Dom evi

Resim 5: Dom obası Çınar /Diyarbakır

Resim 6: Dom obasında günlük yaşam

Resim 7: Düğünlerde çaldıkları def ve Rıbab

Resim 8: Dom düğünü